БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЁШ ЛЕНИНЧИ

Газета 1925 йил 8 февралдан чиқа бошлаган

1990 йил
11 декабрь
Сешанба
№ 236 (13.672).
Баҳоси 3 тийин.

• ЎЗБЕКИСТОН ЛКЁИ МАРКАЗИЙ ҚЎМИТАСИНИНГ БОШ НАШРИ •

Ўзбекистон Коммунистик партияси XXII съездининг иккинчи босқичи тўғрисида

АХБОРОТ

8 декабрь куни Тошкентда Ўзбекистон Коммунистик партияси XXII съездининг иккинчи босқичи ўз ишини давом эттирди.

Мажлисда съезднинг тайёргарлик комиссиялари номидан Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг котиблари А. И. Икромов ва Р. А. Попов ўртоқлар сўзга чиқдилар. Улар Ўзбекистон Компартияси Ҳаракат дастури ва Устави лойиҳалари хусусида тушган мулоҳаза ва таклифларни кўриб чиқиш натижалари ҳақида ахборот бердилар.

Тузатишлар, қўшимчалар ва ўзгартишлар муҳокама қилинганидан кейин съезд Ўзбекистон Коммунистик партиясининг «Ўзбекистоннинг сиёсий ва иқтисодий мустақиллиги, маънавий янгиланиши, ижтимоий адолат ва аҳолининг муносиб турмуш шароити учун» Ҳаракат дастурини қабул қилади, шунингдек Ўзбекистон Коммунистик партиясининг Уставини тасдиқлайди. Съезд Устав жумҳурият партия матбуоти саҳифаларида эълон қилинганидан кейин кучга кирган деб ҳисоблансин, деган қарорни қабул этади.

Съездда КПСС Марказий Қўмитаси Сиёсий бюросининг аъзоси, Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котиби, Ўзбекистон ССЖ Президенти И. А. Каримов якунловчи нутқ сўзлади ва тушган саволларга жавоб қайтарди.

Ўзбекистон Коммунистик партиясининг XXII съезди ёпиқ деб эълон қилинади.

Съезд ишида КПСС Марказий Қўмитаси Сиёсий бюросининг аъзоси, КПСС Марказий Қўмитасининг котиби Г. И. Янаев, КПСС Марказий Қўмитаси Котибиятининг аъзоси Г. Турғунова, КПСС Марказий Қўмитаси Ташкилий бўлими секторининг мудири Н. И. Семенов қатнашдилар.

ССЖИ Соғлиқни сақлаш вазирлиги Иммунология билимгоҳи Ўзбекистон филиали ходимлари ўтказган тадқиқотлар асосида жумҳурият катта ёшли аҳолисининг иммун тузилиши аҳволи харитаси яратилди. 1986 йилдан буён турли иқлим минтақалари ва мураккаб экологик муҳитли ноҳияларнинг мингга яқин кишиси текшириб чиқилди.

Ўтказилган тадқиқотлар таҳлили заҳарли моддаларнинг киши иммун тузилишига таъсирини етарли баҳолашга имкон беради.

СУРАТДА: иммунотоксикология клиник тадқиқот лабораторияси ходимаси Дилором Абдуазимова.

ЎзТАГ мухбири С. ВЕЛИЧКИН олган сурат.

ИҚТИСОДИЁТНИНГ ЭНГ МУҲИМ БЎҒИНИНИ МУСТАҲКАМЛАЙЛИК

7 декабрь куни М. С. Горбачев корхоналар раҳбарларининг Бутуниттифоқ йиғилиши қатнашчилари ҳузурида нутқ сўзлаганлиги илгари хабар қилинган эди.

Президент бўлиб ўтган жиддий, кенг миқёсли ва рўй-рост гурунглашувни юксак баҳолаб, жумладан, бундай деди:

Умуман мамлакатдаги ишларнинг аҳволи ҳақида, сиёсий беқарорлик ва иқтисодиётда вужудга келган вазият, кўп миллатли давлатимизда, армияда, партияда рўй бераётган жараёнлар хусусида бу ерда билдирилган ташвишга қўшиламан. Мамлакат Президенти, КПСС Марказий Қўмитасининг Бош котиби бўлганим учун ҳам бу ерда айтилган ҳамма гаплар мени ҳам, мамлакатнинг бутун раҳбариятини ҳам безовта қилмоқда, ўртоқлар. Башарти кимда-ким буларнинг ҳаммаси бизга бугунги суҳбат давомидагина маълум бўлди, деб ўйласа, янглишади, албатта.

Айтилган гапларнинг ҳаммасига жиддий равишда, ҳурмат билан, аммо танқидий назар билан ҳам қарайман. Уюшма раҳбарлари билан биргаликда барча муҳим таклифларни ҳеч кечиктирмай ажратиб олиб, идрок этиб кўрилса, энг тўғри иш бўлади, деб ўйлайман.

Бу ерда сўзга чиққанларнинг кўпчилиги 1991 йилда хўжаликлараро алоқаларни давом эттириб, шу ёндашув орқали вазиятни қўлда ушлаб туриш керак, деган фикрни айтди. Масаланинг шу тарзда қўйилишини мутлақо тўғри деб ҳисоблайман.

Биз тез-тез учрашиб туришимиз керак. Ҳозир иқтисодиётда чуқур ўзгаришлар рўй бераётган пайт. Биз қарорларни ишлаб чиқиш ва қабул этиш чоғида етарли равишда маслаҳатлашмаётганимизни ҳаққоний равишда таъкидлаб ўтаётганингизни кўриб турибман. Аниқ фармонлар ва қонунлар юзасидан мулоҳазалар ҳам бор, демак, яқин вақт ичида уюшма билан, тармоқларнинг раҳбарлари билан, хўжалик қадрларининг бошқа бирлашмалари билан биргаликда Президент ҳузурида ёки ҳукумат ҳузурида нуфузли, масъулиятли, ваколатли маслаҳат кенгашини тузиш керак. Бу кенгаш мунтазам йиғилиб туриши, кўриб чиқилиши лозим бўлган масалаларни муҳокама қилиши керак. Энг муҳими эса, у ғоят муҳим қарорларни текширувдан ўтказадиган восита бўлиши лозим.

Бу ерда масалалар асосли тарзда ўртага қўйилди. Ҳатто «шартлар» қўйишга ҳам бориб етилди. Ватаннинг тақдири ҳақида гап борар экан, шахсий нафсониятимизни бир чеккага суриб қўймоқ керак. Ҳозир вазиятнинг сабабларини, айниқса, ундан чиқиш йўлларини баҳолашда муайян ихтилофлар ҳам бор. Бир-бирига мутлақо зид нуқтаи назарлар ҳам учраб турибди. Масалан, мен баъзи нутқларга қўшила олмайман: гўё бутун иқтисодий сиёсатимиз тутуриқсиз эмиш. Ҳатолар, янглишишлар ҳақида, усуллар, суръатлар тўғрисида, яна нималар қилиш кераклиги ҳақида гапириш мумкин. Ҳақиқатан ҳам жиддий янглишишлар содир бўлганини илгари айтиб ўтган эдим. Биз молиявий системада шундай вазиятга: пул миқдори билан, пул муомаласи билан материал оқими, аввало бозорни мол билан таъминлаш ўртасида тафовут бўлишига йўл қўйганлигимиз шу янглишишларнинг энг каттаси бўлди. Бунинг учун биз биринчи навбатда жавобгармиз, дарвоқе, сизлар ҳам шу жавобгарликнинг бир чеккасига шериксизлар, деб ҳисоблайман.

Сизлар билан 1985 йилдан аввал ҳам учрашганимиз эсингизда бўлса керак. Ўша учрашувларнинг кўпгина қатнашчиларини бу ерда кўриб турибман. Биз ўша пайтдаёқ иқтисодиёт қалтис ҳолатга яқинлашиб бораяпти, инқироз эшикни ҳам, деразани ҳам қоқиб турибди, деган гапни сизларга ҳам айтган эдик. Ўсиш суръатлари пасаймоқда, миллий даромад камаймоқда, ҳамма нарсага кўп чиқим қилинаяпти, ресурслар камайиб, меҳнат ресурслари тугаб қолганида эса, ҳолимиз вой бўлади. Энди иш бундай давом этиши мумкин эмас, деган эдик. Агар керак бўлса, академикларимизнинг, ташкилотлар, илмгоҳларнинг, энг катта корхоналар раҳбарларининг ўша пайтдаги юздан ортиқ ташвишли хулосаларини топиб бераман. Сиз билан биз ўша вақтдаёқ кўп нарсани пайқаган эдик. «Андропов яхши бошлаган эди, ўшандай давом эттириш керак эди» деган гапни айтмоқдалар. Бу фикр сизларга маъқул бўлаётганини кўриб турибман. Ҳолбуки, биз Юрий Владимирович Андропов билан шу масала устида ўша пайтдаёқ ишлай бошлаган эдик!

Вазият шундай эди. 1985 йилда хаёлга ялт этиб бир фикр келиб қолибдида, деб ўйламанглар. Йўқ, бу — биргаликдаги таҳлилнинг натижаси эди. Нимадир қилиш кераклигини биз кўриб турардик. Фан-техника тараққиётига бағишланган Пленумни шошилинч равишда чақириш тўғрисидаги масала қандай ўртага қўйилгани ёдингиздами? Ўша Пленумни ўтказишга халақит беришган эди. Биз ҳокимият тепасига келганимиздан кейингина маърузанинг икки нусхасини ўқиб бердик ва шу маъруза учун тайёрланган икки қоп маълумотнома, таҳлилий хатларни кўрсатдик. Ҳолбуки, бу бутун Ғарб иқтисодиёти ички тузилишларни қайта қуриш билан шуғуллана бошлаган пайт эди. Ҳа, ўша пайтда уларда 30 миллион ишсиз бор эди. Капиталистик мамлакатлар мушкул аҳволга тушиб қолган эди. Биз бўлсак, мана, капитализм чириб бораяпти, у ўз муаммоларини ҳал этишга қодир эмас, биз эса, уддалаяпмиз, деган гапларни айтар эдик. Ҳолбуки, биз нефть бозори чаққонлиги, нарх-наво ва арақ ҳисобига уддалаётган эдик! Арақ ишлаб чиқаришни 15 йил мобайнида 100 миллиард сўмликдан 170 миллиард сўмликка етказдик. Шу тариқа мувозанатни тўғрилар эдик. Нефтдан тушган пул эвазига ишларни бир амаллаб учма-уч келтирар эдик, одамларни арақка шу қадар тўйдирдикки, зурриётнинг айниши масаласи, миллатни, халқни ва аввало рус халқини путурдан кетказаётганлигимиз тўғрисидаги масала пайдо бўлди. Хом ашё тармоқлари хўжаликнинг асоси эди, иқтисодиёт оғир аҳволга тушиб қолган ва бунинг устига ҳаддан ташқари ҳарбийлаштириб ҳам юборилган эди. Вазият шундай эди. Аммо ишни нимадандир бошлаш керак эди.

Аввалига биз машинасозликни замонавийлаштиришга киришишга қарор бердик, кўпчилигингиз шу фикрни қўллаб-қувватладингиз. Нега? Шу йўл билан меҳнат унумдорлигининг бошқача даражасига кўтарилиш учун шундай қилмоқчи эдик. Сўнгра юқорироқ меҳнат унумдорлиги орқали бошқача миллий даромадга эришмоқчи эдик. Замонавийлаштириш орқали ресурсларни тежашга эришишни ҳам режалаштирган эдик. Чунки бизда ривожланган мамлакатларга нисбатан ресурс ишлатилиши миллий даромад бирлигига ҳисоблаганда бир ярим-икки, икки ярим баравар ортиқдир.

Шундай қилиб, биринчи босқичга, машинасозлик учун 10 миллиард сўм ажратиш дастури қабул этилган пайтга қайтайлик. Маҳсулотни чамалаб кўриш учун текширувчи бригадаларни туздик, ўн иккинчи беш йилликнинг охиригача шу

(Давоми 2-бетда).

МУШТАРИЙЛАР ДИҚҚАТИГА!

Сизнинг турмуш ўртоғингиз, ўғлингиз, ака ёки укангиз, қаллиғингиз Кушкада ёхуд Термизда, Қарағанда ёки Ўшда, Фарғона ёхуд Душанбеда, Қизил Байроқли Туркистон ҳарбий мавзесининг бирор ўзга гарнизонида хизмат қилаётир...

Сиз «Қурилиш батальони» қиссасини ўқидингиз, «Бошладик — бир» кинофильмини томоша қилдингиз... ва беихтиёр «Армияда нималар содир бўлаяпти ўзи?» дея ўйга толдингиз.

Умуман олганда, ҳарбий тўнтариш бўлиши борасидаги «миш-миш»ларни бўлмағур одамлар тарқатиб юришганини тушунасиз. Бироқ хавотир барибир кўнглингизда ғимирлаб туради. Бордию...

Ҳар бир жумҳуриятда миллий армия тузилиши мамлакат мудофааси учун ҳалокатли эканлигини сиз яхши тушунасиз. Барибир ўғлингиз узоқ Ўрта Осиёда ёки Қозоғистонда эмас, хонадонингизга яқинроқ Москва остонасида, Киевда ёки Минскда (ёхуд аксинча) хизмат қилишини истайсиз...

МАРШАЛ ЯЗОВга ТЕЛЕГРАММА БЕРИШГА ШОШИЛМАНГ

Сиз бутун 18 йиллик умрини Россиянинг ўрта минтақасида ёки Узоқ Шарқда ўтказган ўғлингиз соғлиғига Ўрта Осиё жазирамаси (ёхуд аксинча) кескин таъсир этиши мумкин деб қатъий ишонасиз. Доимо эътиборли ва ғамхўр ўғлингиздан уч ойдирки, хат-хабар ололмай, ССЖИ Мудофаа Вазири Д. Т. Язовга кўриб чиқишни талаб этиб зудлик билан телеграмма беришга шошилдингиз...

ТЎХТАНГ! Бундай қилишга шошилманг. Азиз ота-оналар, бизда барча шубҳаларингизни тарқатиш имконияти мавжуд. Шубҳа ва гумонларингиз билан бизга мурожаат этинг. Тошкентда Мавзе зобитлар уйида ҳар ойнинг иккинчи ва тўртинчи сешанбаси (соат 15 дан 18 гача) Туркистон ҳарбий мавзеси сиёсий бошқармаси қошидаги жамоатчилик қабулхонаси ишлайди. Бу ерга ташриф буюришингиз, қўнғироқ қилишингиз ёки мактуб ёзишингиз мумкин.

БУНДАН ташқари, шу йилнинг 24 декабрь куни Тошкент вақти билан 15.00 да (Москва вақти билан 12.00 да) «Мавзе қўмондонлиги, сиёсий бошқармаси — аскарлар ота-оналари» «БЕВОСИТА МУЛОҚОТИ» ўтказилади.

Тошкентнинг коди: 37-12. Телефонлар: 33-59-06, 62-04-27, 33-03-35, 44-00-03. Пароль: «БЕВОСИТА МУЛОҚОТ».

Қизил Байроқ орденли Туркистон ҳарбий мавзеси ҳарбий кенгаши, сиёсий бошқармаси.

ТАСС, ЎзТАГ ва ўз мухбирларимиздан

Шу сонга хабар

Мададкор бўлғай

Бўз ноҳияси марказида «Бурҳониддин Марғилоний» масжиди қурилиши давом этмоқда. Иморат асосан хайрия фонди орқали йиғилган маблағ ҳисобига тикланяпти. Унинг ташкилотчиси шаҳрихонлик Абдул Аҳад қори Абдулатиф ўғли бўлди. Бу хайрли ишга нафақат бўзликлар, қўшни шаҳрихонликлар, марғилонликлар, Андижон вилоятининг бошқа ноҳияларида истиқомат қилувчилар ва ҳатто чет эллик фуқаролар ҳам ўзларининг баҳоли қудрат ёрдамларини аямадилар.

Масалан, хитой фуқароси Исмоилжон хожи минг сўм, марғилонлик мулла Тошпўлат ота 600 сўм, Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси 10 минг сўм маблағни хайрия фондига ўтказдилар.

Масжидда илмга иштиёқманд болалар ва катта ёшдаги кишилар учун араб алифбосини ўргатувчи синфлар очилганлиги кўпчиликни хурсанд айлади. Ҳозир 200 нафар илм толиби араб алифбосини ўрганмоқда.

Қурилиш ниҳоясига етай деб қолди. Аммо ҳали бажариладиган юмушлар бор. Иккита минора қурилиши режалаштирилган. Йигирма хонадан иборат икки қаватли мактаб биносини тиклаш ҳам мўлжалда. Дарвоқе, шу кунгача масжид қурилишига 75 минг сўмдан ортиқроқ маблағ сарфланди.

Яқинда биз Бўзда бўлиб, қурилишнинг ташкилотчиси Абдул Аҳад қори Абдулатиф ўғли билан икки оғиз суҳбатлашдик. У мамнуният билан қуйидагиларни таъкидлади:

— Масжид — оллоҳ таолонинг муқаддас саждагоҳи, бунёди учун хайр қўлларини чўзган жамики инсонларга оллоҳ субҳаноку ватаало диний ва дунёвий, ухравий ишларида мададкор бўлғай.

Д. ҚИРҒИЗБОЕВ.

Учиш тўхтатилмайди

Наманган тайёрагоҳи учишларни тўхтатмасдан реконструкция қилинади. Бунинг учун қурувчилар анчагина иш қилишлари керак бўлади. Замонавий сигнал ускуналари ўрнатиш, учиш-қўниш йўлкасини кенгайтириш ва «кучайтириш» кўзда тутилган реконструкция қилингандан кейин бу йўлкага амалда барча турдаги авиалайнерлар, шу жумладан «Ил-86» тайёралари қўниши мумкин.

Босмахона мақоми ўзгарди

Ленин номли Тошкент Давлат дорилфунуни босмахонасининг мақоми ўзгарди. Бундан буён у «ТошДД нашриёти» деб аталади. Бу — шунчаки лавҳани ўзгартириб қўйиш эмас, 1991 йилнинг январь ойидан бошлаб тўла хўжалик ҳисобига ўтилиши билан жамоа барқарор ишлаши учун қатъий даромадга эга бўлиш лозим. Дорилфунун босмахонаси дарсликлар, илмий ишлар, методик қўлланмаларни нашр қилади. Тўғри, пулнинг бир қисмини нашриётга дорилфунун ҳамда жумҳурият Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги беради. Ҳозирча қоғоз ўтказиб бериш ҳал этилмаган бирдан-бир масала бўлиб турибди.

Режалар бажарилди

Совет фазогирлари Геннадий Манаков ва Геннадий Стрекалов ҳамда япон журналисти Тоехиро Акияма «Мир» илмий-тадқиқот комплексида белгиланган режани бажариб бўлганларидан сўнг 10 декабрь куни Москва вақти билан соат 9 дан 08 минут ўтганда ерга қайтиб тушдилар.

«Союз ТМ-10» космик кемасининг ерга туширувчи аппарати Орқалиқ шаҳридан 69 километр шимоли-шарқдаги жойга қўнди.

Ерга қўнгандан сўнг фазогирлар ўзларини яхши ҳис этишмоқда. Виктор Афанасьев билан Муса Манаров станцияда ишни давом эттирмоқдалар.

Шартнома тузилди

Ўрта Осиё темир йўл магистрали меҳнаткашлари билан Афғонистон транспортчилари ўртасида ҳамкорлик қилиш тўғрисида шартнома тузилди. Шартномада ўзаро манфаатли асосда қуриладиган амалий алоқаларни кенгайтириш кўзда тутилган. Мазкур шартнома икки мамлакат ўртасидаги савдо-сотиқни кенгайтиришда муҳим роль ўйнабгина қолмай, Афғонистондаги хусусий фирмаларнинг мамлакатимиз ҳудудидан ўтадиган транзит юклари ҳажмини кўпайтиришга ҳам қодир.

Рекламани ўз зиммасига олди

Тошкент шаҳар ижроия қўмитаси ҳузуридаги «Услуб» бадиий конструкциялаш муаммоли-амалий марказ «Совпластитал» Совет-Италия қўшма корхонасининг молларини ватанимиз ва чет эл бозорида реклама қилишни ўз зиммасига олди. Марказ мутахассислари қўшма корхона учун иш каталоги тайёрлашга киришдилар. Каталог тўрт тилда нашр қилинади. «Совпластитал» мазкур реклама фирмаси билан анчадан буён ҳамкорлик қилади. Фирма бажарадиган ишлар доираси эса анча кенг. У хилма-хил реклама ишларини олиб боради, саноат ва ишлаб чиқариш маҳсулотларини ҳамда бинолар ички кўринишини безаш, буюм солинадиган қутилар ва халтачалар, буклетлар тайёрлаш билан шуғулланади.

Соғлом турмуш тарзи учун

Ҳамма физкультура ва спорт билан шуғулланиши лозим! Бу сўзлар шиор бўлиб янграйди. Уларда Ўзбекистонда таъсис этилган янги уюшманинг дастури, иш мазмуни ўз ифодасини топган.

Низом лойиҳасининг дастлабки бандида уюшма давлат, кооператив ва жамоат корхоналари, муассасаларининг ва ташкилотларининг, шунингдек, айрим фуқароларнинг куч-ғайратини ихтиёрий асосда бирлаштириши айтилган. Уюшманинг мақсади — жумҳуриятда физкультурани ривожлантиришга, одамларнинг жисмоний ва маънавий жиҳатдан ҳар томонлама камол топишга эҳтиёжини қондиришга, инсонпарварлик, юксак маънавийлик, соғлом турмуш тарзи қоидаларини қарор топтиришга кўмаклашишдан иборат.

Янги уюшмани Ўзбекистон ССЖ Давлат спорт қўмитаси таъсис этди. Таъсис конференциясида эса Ўзбекистон касаба уюшмалари федерацияси кенгаши, Ўзбекистон ДОСААФ марказий қўмитаси, В. И. Ленин номли совет Болалар фонди ва совет Маданият фондининг жумҳурият бўлимлари, спорт жамиятлари ва вилоят спорт қўмиталари, бир қанча вазирликлар ва идоралар, корхоналар, жамоат ташкилотлари ҳамда оммавий ахборот воситаларининг вакиллари қатнашдилар.

Мода кетидан қувмадилар

Москва яқинидаги Подольск шаҳрида муҳим воқеа рўй берди. Баъзи шаҳарларда В. И. Ленин ҳайкалини бузишаётган бир пайтда бу ерда Октябрь инқилоби йўлбошчисига ҳайкал ўрнатилди. Ушбу қарорни Подольск аҳолиси кўпчилик овоз билан қўллаб-қувватлади. Ҳайкал муаллифи — москвалик ҳайкалтарош А. Андреевдир.

Автомобиль ижарага берилади

КПССнинг Донбасодаги Александровка ноҳия қўмитаси хизмат автомобилларини ижарага бера бошлади. Машиналардан тўйлар ва бошқа оилавий тантаналарда хизмат қилиш учун фойдаланилмоқда, юк транспорти эса оддий кунларда маҳаллий корхоналар буюртмаларини бажармоқда. Саноат ўлкасининг бошқа шаҳар ва ноҳия қўмиталари ҳам ана шундай тижорат фаолиятини йўлга қўймоқда. Ишлаб топилган маблағлар вилоят партия ташкилотларини пул билан таъминлашнинг қўшимча манбаи бўлиб қолди.

Хмара иши

КИЕВ. Маълумки, Украина парламентининг аъзоси С. Хмара 7 ноябрь куни Киевда юз берган можаро муносабати билан Олий Кенгаш розилиги билан жавобгарликка тортилган ва ҳозир тергов қилинмоқда.

Бир гуруҳ депутатлар С. Хмаранинг тергов изоляторида қандай сақланаётгани ва унинг саломатлиги қандайлиги билан танишишди. Улар С. Хмара иши билан шуғулланаётган терговчилар ҳамда терговни олиб боришда қонунга қандай риоя этилаётганлигини назорат қилаётган прокурор билан учрашганлар. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг вакиллари Хмаранинг айбдорлигини исботловчи далиллар ва материаллар етарли эканини таъкидладилар. Уларнинг фикрича, жиноят эҳтиёт чораси тўғри қўлланилган.

Иши тергов қилинаётган С. Хмара 26 ноябрь куни очлик эълон қилган эди. Шифокорларнинг айтишича, у доимий тиббий назорат остига олинган. С. Хмара касалхонага ётиб даволаниши зарур, бироқ у бундан бош тортди.

УССЖ Олий Кенгашининг Раиси Л. Кравчук Киев прокуратураси бир гуруҳ терговчиларининг баёнотини ўқиб эшиттирди. Унда хусусан С. Хмара иши юзасидан тергов бошланган вақтданоқ парламентнинг айрим аъзолари ва депутатлар гуруҳлари мунтазам равишда терговнинг боришига тазйиқ ўтказишга ҳаракат қилаётганликлари айтилган. Улар терговчиларни холис иш қилмасликда, амалдаги қонунларни бузишда, тергов олиб боришнинг рухсат берилмаган усулларини қўллашда айблашмоқда. Буларнинг ҳаммаси ишнинг тўла, ҳар томонлама ва холисона тадқиқ этилиши учун мураккаб шароитларни вужудга келтирмоқда, шунингдек, бизнинг ишимизга нисбатан жамоатчиликнинг муайян фикрини шакллантирмоқда, деб таъкидланади баёнотда.

Агар УССЖ Олий Кенгаши ёки депутатларнинг айрим гуруҳлари бундан буён ҳам терговнинг боришига тазйиқ ўтказишда давом этса, деб таъкидланади ҳужжатда, биз қонун олдидаги ўз масъулиятимизни англаган ҳолда, ўз ҳамкасбларимиз — прокурорлар, ҳуқуқни муҳофаза этувчи бошқа идоралар ходимларига ёрдам сўраб мурожаат қилиб, уларни Украинада қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни муҳофаза қилиш билан боғлиқ ўз ваколатларидан ихтиёрий равишда воз кечишга даъват этиш учун ўзимизни ҳақли деб ҳисоблаймиз.

Шу сонга хабар

ИҚТИСОДИЁТНИНГ ЭНГ МУҲИМ БЎҒИНИНИ МУСТАҲКАМЛАЙЛИК

(Боши 1-бетда).

тармоқлардаги маҳсулотларнинг 70—80 фоизини рақобат қила оладиган даражага етказиш вазифасини ўртага қўйдик. Мана шундай бўлганмиди? Айни шундай иш қилиш кераклигига ишончимиз комилмиди? Ҳа, худди шундай эди. Албатта, вақт ўтгач, ҳамма нарса равшанроқ кўринади. Иттифоқдаги иқтисодий маҳкама — давлат режалаштириш қўмитаси ёки айтайлик, иқтисодиёт ва башорат вазирлиги — албатта, бўлади. Биз бундай маҳкамасиз иш қила олмаймиз. Бироқ, табиийки, бутун ҳокимият ва бошқарув мажмуи каби у ҳам иқтисодиётимизнинг янги ҳолатига мослашади. Ҳа, сиз билан биз ўшанда имкони бўлган ҳамма йўлларни излаган эдик. Бироқ эски усуллар ёрдамида — қатъий режалаштириш, қатъий дастурлар усуллари билан излаган эдик. Бўлмади. Иш юришмади. Иқтисодиёт шундай тузилган эдики, у фан-техника тараққиётини четлаштирар эди. У фан-техника тараққиётига мойил эмас эди. Чунки иқтисодий восита чиқимдорликка асосланган эди. Ҳаммаси: ресурслар, ҳам моддий, ҳам меҳнат ресурсларини бераверинг — деган ёндашувга мўлжалланган эди. Жаҳон эса бу ёндашувдан юз ўгирган эди.

Ана ўшанда умуман жамоалар учун ҳам, ҳар бир киши учун ҳам кучли қизиқтирувчи омилларни ишга солиш мақсадида бошқача ёндашувларни топиш керак, деган масала пайдо бўлди. Бошқачасига ҳеч иш юришмаяпти, демак коллективлардаги аҳволни ҳам ўзгартириш, керак, деган фикрга келинди.

Ҳа, ҳозир айни асосий бўғиндан бошладик. Тўғри, бу соҳада ҳам камчиликлар бўлиб ўтди. Аммо ҳозирнинг ўзидаёқ ижобий ўзгаришларга қудратли омиллар бахш этилди. Йўл-йўлакай янги масала — мулкчилик ҳақидаги масала пайдо бўлди. Мулкчилик муносабатлари — туб иқтисодий ислоҳотнинг ўзагидир. Одамларни ишлаб чиқаришни ўстиришга қизиқтириш, рағбатлантириш зарур эди. Бундан бошқа йўли йўқ. Шу сабабли кези келганда айтиб қўяй, режалаштириш учун ҳам кучли [illegible] керак эди: корхоналарга соф ҳаво, иқтисодий эркинлик бериш учун шундай қилиш лозим эди. Модомики, мулкдорлар бор экан, улар [illegible] кўрадиган макон ҳам бўлмоғи керак. Ҳаракат қилиш, хом ашё етказиб берадиган мижозларни қидириб топиш, ўз маҳсулотларини биржаларга сотиш ва ҳоказоларга ҳақида ўйлаш керак. Бозор дегани — мана шу. Тўла мустақиллик дегани — мана шу. Айтиб қўйган тўғри, биронта давлатда мутлақ «тўла» эркинлик йўқ. Германиядаги нархларнинг 50 фоизи назорат остида турибди. Яна бир мисол: Японияда илмий-тадқиқотларни пул билан таъминлашнинг 56—57 фоизи марказлаштирилган.

Бозор муносабатларига ўтиш — қийин жараён. Сиз билан биз тафаккуримизни қайта қуришимиз мушкул бўлаяпти, халқ учун эса бундан ҳам мураккаброқ бўлади. Жамият текисчилик ёндашуви азобини тортмоқда, у ташаббус кўрсатишни унутиб қўйган. Ҳамма нарса жўнлаштириб юборилган эди. Энди ҳаёт ўзгармоқда.

Бозор муносабатларига силлиққина ўтилади, деб умид қилиш енгилтаклик бўлур эди. Шу зарур йўлдан осонгина ўтиб олган биронта мамлакатни айтингчи. Бразилияда, Аргентинада, Югославия ва Польшада ёки Шарқий Оврўпанинг бошқа мамлакатларида нималар бўлаётганини эсга олинг.

Иқтисодиётнинг оғир тармоқларини ҳарбий соҳани олайлик. Энг яхши кадрлар, энг яхши раҳбарлар, энг яхши конструкторлар ва энг яхши фондлар жойлашган ана шу соҳада вазият назоратдан чиқиб кетишига йўл қўя олмаймиз. Шунинг учун ҳам махсус конверсия дастури пайдо бўлди. Бу дастур тез орада ҳукуматда тасдиқланади.

1987 йилдан кейин туб ислоҳот муаммоси доимо сиёсий тузилмаларга, бошқарув идораларига бориб тақалар эди. Сиёсий ислоҳот керак бўлди. Мана шу кенг қамровли жараён шу тарзда ривожланди. Такрор айтаман, бу жараёнда янглишишларга ҳам, катта хатоларга, жиддий салбий, бузғунчилик оқибатларига ҳам дуч келинди. Энди вазият бизга равшан. Ишнинг мушкул жиҳати яна шундан ҳам иборатки, бу жараёнларнинг ҳаммаси кўп миллатли давлатда рўй бермоқда. Тузум қаттиққўллик билан иш кўрган, миллий жараёнлар тўхтатиб қўйилган пайтда бундай жараёнлар йўқ, деган маъно чиқмас эди. Бундай жараёнлар йиғилиб, хатарли ҳодисалар марказлашиб борди. Энди, демократиялашув, ошкоралик муносабати билан мана шулар қалқиб ва шитоб билан юзага чиқиб қолди.

Ҳар бир халқ, миллат, жумҳурият ваколатлар қайта тақсимланишини талаб қилмоқда, ҳаммага манзур бўладиган моделни қидириб топишга интилмоқда, бу — табиий. Бироқ, гап шундаки, мана шу соғлом жараёндан бузғунчи, манфаатпараст, ғайрисоциалист кучлар ва давлатни барбод қилиш истагида бўлган кишилар баъзан моҳирона фойдаланиб қолмоқдалар.

Биринчи галда, айни мана шундай кишиларнинг тазйиқи остида ҳозирги вазият вужудга келди, бизни хатарли чегарага келтириб қўйган қарорларни ҳа деб қабул қилаверадиган идоралар тузилди. Яна бир гап. Аслида соғлом мавқеда туриб иш тутган ва ҳар бир киши ўзини хўжайин деб ҳис қилиши, маданият ва тиллар ривожланишини [illegible] ижодкор зиёлиларнинг намояндалари [illegible] шиддатли кучлар тарафига ўтиб қолди.

Жумҳуриятлар майдонга чиқиб, ўзларининг иқтисодий манфаатларини намоён этаётганликларидан шунчаки кўз силтаб қўя қолишга муваффақ бўлинмайди, деб ўйлайман. Келишиб олмоқ керак. Аммомики, жумҳуриятлар сизларнинг ҳам овозингизни, айниқса жамоаларингизнинг фикрини ҳам эшитишлари керак. Чунки биз агар шу масалани ҳал этмасак ва аввало келгуси йилги хўжалик [illegible] шартномаларни тузмасак, у ҳолда умуман бутун ўзгаришларнинг жараёнини тўхтатиб қўйишимиз мумкин бўлган вайронгарчилик ҳодисалари дарҳол кетма-кет бошланиб кетади.

Шу нуқтаи назардан ҳам сизнинг хулосангиз — тўғри. Бу хулоса менинг фикримга тўла-тўкис мос келади. Ресурслар, шартномалар бўлмаса, корхоналар иш билан таъминланмаса, одамлар ишлай олмайдилар. Бундан чиқдики, маош ҳам бўлмайди, оила даромадсиз қолади. Айниқса, бозор муносабатларига ўтилаётган нарх-наво ўзгариб турган мураккаб пайтда бунга йўл қўйиб бўлмайди!

Корхоналар ўз алоқаларини тезроқ тиклаб олиб, ишга киришишлари ҳақида келишиб олмоқ керак. Ишга киришишлари — одамларга иш ҳам, аҳолига маҳсулот ҳам, ўзларига фойда ва даромад ҳам, бюджетга ажратмалар ҳам, ижтимоий дастурларни, ривожланиш режаларини пул билан таъминлашга маблағ ҳам берадиган бўлсинлар. Шу сабабли хўжалик алоқаларини қайта тиклаш муддаоси — алоқаларни иқтисодий жиҳатдан эркин ривожлантириш бўғзига оёқ қўйишга уриниш эмас. Биз бундай эркинликка эришамиз.

Сизларга нақадар қийинлигини кўриб турибман. Ҳозир биз энг яхши қарорларни топа олмаяпмиз. Аммо, шундай қарорларни қабул қилиш зарур. Ўтган йилги хўжалик алоқаларини узайтириш ва айни вақтда янги йўлларни излаш лозим. Излаш, аммо, айтганларидек, нафасни ростлаб олиш керак. Бу — марказий масала. Дарҳол, ҳозирнинг ўзидаёқ давлат режалаштириш комитети билан ҳам, ҳукуматларнинг раҳбарлари билан ҳам келишиб олиш керак. Бу масалани ечиш лозим, акс ҳолда режа ҳам, бюджет ҳам бўлмайди. шунда одамлар: бунақаси кетмайди, келинглар, ўзгартишларни тўхтатайлик, деб айтишади. Бу масалани тушунишда фикримиз бир жойдан чиқади, деб ўйлайман, ўртоқлар. Барқарорлаштирувчи жамғармалар тўғрисидаги масалалар ва ўткир мунозара тасодифан чиққани йўқ. Ўртоқ Воронин ўз нутқида гарчи, бу мавзуни тилга олган бўлса ҳам, аммо бу фикрни тузукроқ ривожлантирмади, деб ўйлайман.

Ҳозир бюджет ҳамма учун ошкор, энди у қандайдир сир тутилмайди, ўртоқлар. Келинглар, бирга келишайлик, келишувларни бирга бажарайлик.

Нотиқларнинг молиявий системани барқарорлаштириш масалаларида айтган гапларига қўшиламан. Агар режалаштирилган мақсадга эришмасак, бозордаги, аҳволни асло тузата олмаймиз. Директорлардан бири: мол таъминотини ошириш, иқтисодиётни одамга хизмат қилдириш керак, деб тўғри гапни айтди. Иқтисодиёт фондларининг атиги 8—10 фоизи истеъмол бозори учун «ишлайдиган» бўлса, уни нормал деб бўлмайди. Бу — иқтисодиёт эмас. Бироқ молиявий системада тартиб ўрнатмай туриб бозор муаммосини ҳал қилиб бўлмайди. Шуни назарда тутиб, давлатнинг харажатлари ҳам янгича режалаштирилмоқда, мудофаа харажатлари қисқартирилмоқда, аппаратни сақлашга сармоя сарфлашга ҳам маблағ қисқартирилмоқда. Буларнинг ҳаммаси бюджетга асос қилиб олинади ва қаттиққўллик билан амалга оширилиши керак. Сўнгра — аҳолининг маблағини боғлаб қўйиш масаласи. Шу мақсадда янги оширилган фоизли омонатлар жорий этилди.

Бироқ маблағларни корхоналарда ҳам боғлаб қўйиш керак. Биздаги корхоналарнинг ҳисоб варақаларида миллиард сўмлаб пул бор. Шу маблағнинг ярмисини харажатларга хизмат қилиш учун, жўнроқ қилиб айтганда, кундалик турмуш учун ишлатиш керак. Бошқа қисмини эса шунчаки олиб қўйиш керак эмас, балки унинг ёрдамида корхонани давлат тасарруфидан чиқариш лозим. Яъни бу маблағни жамоаларнинг ўзига мулк сифатида тасарруф этиш учун қайтариш лозим.

Ўртоқлар, бизда қарзга пул олган биронта корхона уни қайтариб беришни хаёлига ҳам келтирмаган бўлса, молиявий аҳволда қандай қилиб тартиб ўрнатиш мумкин. Қарз эвазига қанча фоиз музд берилларди, денг? Бир ярим — икки фоиз. Бунақаси қаерда бўлган? Молиявий аҳвол шундай бўлатуриб, қарз учун шундай музд белгиланар эди! Мана бу ўринда эса қаттиқ ва самарали чоралар керак. Биз бир-биримизни англашимиз лозим. Истеъмол бозоридаги вазиятни бир неча ой мобайнида ўнглаб олиш зарур. Бутун жамиятни навбатда турғизиш ярамайди-ку, ахир! Хўш, иш ҳақи масаласини нима қиламиз? Модомики, жўмракдан томавериб, кўлмак пайдо бўлган экан, уни латтага шимдириб олиб ташласангиз ҳам, олиб ташламасангиз ҳам ишни тузукроқ ўнглаб бўлмайди — жўмракни сув оқмайдиган қилиб тузатиш керак. Даромадлар амалий унумдорликка боғлиқ бўлсин. Миллий даромад бўлса, у кўпаяётган бўлса, ишлаб чиқарилаётган моллар ҳам кўпайиб бораётган бўлса, у ҳолда иш ҳақи ҳам ошаверсин. Марҳамат!

Давлат секторидан икки миллион киши кетиб қолди, бунинг устига бир миллиони кооперативларга ўтиб кетди, деб нолияпсиз. Ҳолбуки ривожланган мамлакатларда моддий соҳада одатда ишловчиларнинг 50 фоиздан камроғи банд бўлишини биласиз, албатта. Баъзи жойларда ҳатто 30—35 фоизи банд бўлади. Бунинг эвазига хизмат кўрсатиш соҳаси ҳамиша кучайиб боради, ходимлар шу соҳага ўтадилар. Аслида сиз билан биз ҳам рағбатлантириш воситаси орқали, мулкчилик ва бозор орқали, фан ва техника ютуқларини жорий этиш орқали, меҳнат унумдорлигини ошириш орқали ана шу соҳаларда ишловчиларнинг ўзга нисбатига ўтишимиз керак.

Сиёсий барқарорлик бўлмаса, қуйидан юқоригача ижроия ҳокимияти самарали ишламаса, иш жойидан кўчмайди. Бу соҳада ҳам аниқ-равшан чоралар кўрилади. Биз ижроия ҳокимиятни мустаҳкамлаш, «жунбишга келган» демократияни изга солиш лозимлигини кўриб турибмиз, чунки ҳар бир системада мотор ҳам, тезликни алмаштирувчи восита ҳам, тормоз ҳам керак... Ҳокимиятга, бошқарув системасига худди бир система деб қарамоқ лозим. Ижроэтувчи ҳокимиятни кучайтириш фақат марказнинг муаммоси эмас. Бу қуйидан юқоригача бутун системанинг муаммосидир. Биз мавжуд тузилмага президентликни «жойлаштирдик» ва шу йўл билан мувозийликни вужудга келтирдик. Ундан ҳалос бўлиш ва узил-кесил яхлит системани барпо этиш лозим. Бу система қуйи бўғинларда ҳам самарали ишлаши керак, акс ҳолда иш пачава бўлади.

Жумҳурият раҳбарлари билан учрашувда иттифоқ даражасида иқтисодиётни, мамлакатни, бутун халқ хўжалигини бошқариш системаси баҳс-мунозараларнинг диққат марказида бўлди. Айтмоқчи, биз улар билан сизлар айтган масалаларни ҳам, — хўжалик алоқаларини, солиқларни, бюджет, валюта. бошқарув системасини муҳокама қилдик. Ҳамманинг фикри шундайки, иттифоқ шартномаси лойиҳасига асосланиб конституцияга Президент киритган таклифларни ёзиб қўйиш керак. Ана шу системага сакраб эмас, балки аста-секин ўтиш лозим. Жумҳуриятлар ҳам иттифоқ шартномаси замиридаги ваколатларга ўтадиган системага ўтиш тарафдоридир.

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларини асосли равишда мустаҳкамлаш ва уларнинг мавқеи ва масъулиятини қатъиян ошириш лозимлигини кўриб турибмиз, албатта. Шу муносабат билан мен бугун Олий Кенгашга бир қанча таклиф киритдим. Ушбу идораларнинг ишини кескин кучайтиришни, шунингдек, уюшган жиноятчиликка қарши курашга қўшимча тузилмаларни жалб этиб, пинҳона иқтисодиётга қақшатқич зарба беришни мўлжаллаяпмиз. Давлат органларининг ролини ва масъулиятини оширар эканмиз, шубҳасиз, ушбу босқичда ишчи назорати органларини тўлароқ жалб этишимиз, уларга кенг ҳуқуқлар беришимиз лозим. Сўзимнинг охирида яна бир нарсага тўхталмоқчиман. Ўртоқлар, биз ҳаммамиз ички ва ташқи сиёсат ўртасида нақадар мустаҳкам алоқа мавжудлигини тушуниб олишимиз лозим. Чунки улкан ва оғир ўзгартишларни муваффақиятли амалга ошириш учун нормал ташқи шароит керак бизга. Акс ҳолда, биз ўзгариб, бузилиб кетган иқтисодиётимизни ривожлантира олмаймиз, одамларга бугунгидан яхшироқ турмуш шароитини таъминлаш учун зарур вазифаларни ҳал қила олмаймиз. Лекин равшанки, буларнинг ҳаммасига мамлакат хавфсизлигини заифлаштириш ҳисобига эришилмайди.

Ташқи сиёсатни қуролсизланиш, бошқа давлатлар билан алоқаларни йўлга қўйиш учун шароит яратишга қаратилмаса, агар иқтисодиётимиз очиқ тусга ўтказилмаса, у ҳолда биз яккаланиб қоламиз ва бир жойда депсиниб тураверамиз.

Сизлар билан ошкора, рўй-рост гаплашиб олдик, бинобарин, бу фойдали бўлди, деб ҳисоблайман. Дарҳол фаол ишга ўтиш учун ҳаммасини хотиржам ва чуқур идрок этишни таклиф қиламан. Эътиборингиз учун раҳмат.

Абдумалик ака Зубаев Сурхондарё вилоятининг Шеробод ноҳиясидаги 17-мактабда кашшофлар бош етакчиси, методист. У киши ўз касбини севади, унинг бугуни келажаги учун қайғуради. Эҳтимол, унда бу хислатлар бўлмаганда 14 йил мазкур касбда ишламаган бўлармиди?

Кашшофлар билан ишлаш сергалва иш. Буни ҳеч ким инкор этолмайди. Бу касбда фақат болаларни, ўз соҳасини севган, қадрлай билган фидойиларгина ишлай олади. Бугун бу касбда вақтинча ишлашни ўйлаётганлар катта хато қилади. Балким, мана шунақа калта ўйлаётганлар кўпайиб бораётганлиги учун ҳам бу иш аросатда қолиб кетаётгандир?

Абдумалик акага қолса, ундайларга қарши кескин ўт очади. Ҳозирча эса ўз мактабида, дружинасида кашшофлари билан (суратда) изланмоқда.

Сураткаш Муҳаммад АМИН.

Хориждан хабарлар

ИККИ ПРЕЗИДЕНТ УЧРАШУВИ

КАРАКАС. (ТАСС мухбири Виктор Глоба). АҚШ Президенти Ж. Буш расмий ташриф билан Венесуэлага келди. Бу — унинг Жанубий Америка бўйлаб беш кун давом этадиган сафарининг сўнгги босқичидир. Ана шу сафар чоғида у Бразилия, Аргентина, Уругвай ва Чилида бўлди.

Матбуотда хабар қилинишича, иккала мамлакат ўртасида фан-техника соҳасида ҳамкорлик қилиш тўғрисида шартнома имзоланиши кутилмоқда. Жумҳурият президенти Карлос Андрес Перес яқинда журналистлар билан бўлиб ўтган суҳбатда гапирган савдо шартномасига келганда, бу ҳужжатни имзолаш келаси йилга қолдирилди.

К. Андрес Переснинг Америка маъмурияти бошлиғи билан учрашуви чоғида Ж. Буш илгари сурган «Лотин Америкаси учун ташаббус»ни муҳокама қилишга алоҳида эътибор берилади. Маълумки, бунда қитъада минтақадаги барча мамлакатларни қамраб оладиган эркин савдо зонаси барпо этиш кўзда тутилган.

БУШ МАЪҚУЛЛАДИ

ВАШИНГТОН. (ТАСС). АҚШ президенти Ж. Буш Ироқ президенти С. Ҳусайннинг Ироқ қўшинлари Қувайтга бостириб кирган пайтдан буён Бағдод томонидан гаровга ушлаб турилган америкаликларни ва бошқа ажнабийларни қўйиб юбориш тўғрисидаги қарорини маъқуллади. Оқ уйнинг бошлиғи «башарти, гаровга ушлаб турилган кишиларни қўйиб юбориш ҳақидаги хабарлар тўғри бўлса, АҚШ буни табриклайди», деб таъкидлади. «Бироқ, — деб уқтирди Буш, — бу нарса менинг Ироқ БМТ қарорларига бўйсуниши, ҳеч қандай шартсиз, юз фоиз бўйсуниши кераклиги ҳақидаги фикримни ўзгартирмайди». Ироқ, деди сўзини давом эттириб президент, «ўз қўшинларини Қувайтдан ҳеч сўзсиз ва писандасиз олиб чиқиб кетиши» лозим. Шундагина Форс кўрфазидаги мушкулликка чек қўйилиши мумкин, деди у.

ИСРОИЛ ҚАТНАШМАЙДИ

ЛОНДОН. (ТАСС). Исроил Бош вазири Ицҳак Шамир Яқин Шарққа бағишлаб ўтказиладиган халқаро конференцияда Исроилнинг иштирокини қатъиян рад қилди. Бу ерда у Буюк Британия Бош вазири Жон Мейжор билан ўтказилган музокаралар тугагач, журналистлар ҳузурида сўзга чиқиб, жумладан, қуйидагиларни таъкидлади: «Исроил бирон-бир хорижий орган унинг тақдирини ҳал этишига йўл қўймайди». Шамир БМТни айблаб, у бир қанча йиллар давомида менинг мамлакатимга нисбатан «ноодилона муносабат»да бўлиб келмоқда, бу нарса халқаро ҳамжамият томонидан бир қанча «танқидий қарорлар» қабул этилишида ўз ифодасини топди, деган гапни айтди.

ҚАМАЙТИРИЛИШИ ЛОЗИМ

БОНН. (ТАСС мухбири Александр САМОЖНЕВ). НАТО блоки кейинги пайтларда Оврўпа қитъасида юз берган ўзгаришларни ҳисобга олиб, ядро қуролларини сифат ва миқдор жиҳатдан мумкин қадар қамайтириш мақсадида бундай қуроллар хусусида янги концепция ишлаб чиқиши лозим. Айни пайтда барқарорликни сақлаб қолиш учун оддий қурол-яроғлар ёрдамидаги мудофаани ташкил этишда ядровий мадад ҳам бўлишини кўзда тутиш зарур. Христиан-демократик иттифоқ билан христиан-социалистик иттифоқнинг бундестагдаги фракцияси раиси Альфред Дреггернинг бу ерда матбуот учун тарқатилган баёнотида шу тўғрида айтилган.

Миқдори белгиланган даражадан ошиб кетган бошқа барча ядро қуроллари йўқ қилиниши мумкин ва лозим. Бунда гап аввало Оврўпадаги ердан туриб яқин масофага учириладиган ядро ракеталарини бутунлай тугатиш тўғрисида бормоқда.

Саёҳатнома

Амиркул Карим

Ўтмишнинг узилган парчаси

Афғонистоннинг шимолий вилоятларида ўзбек қавмларимиз яшайдилар. Бу халқ Октябрь инқилобидан сўнг ўзбекларнинг кўпчилик қисми билан алоқа қилишдан маҳрум бўлган эсада, ўз тилини, удумини, санъатини унутмади.

Мирзо Бобур машҳур «Бобурномада» Ҳирот шоирлар ватани эканлиги борасида қизиқ латифа келтирадилар. Дарҳақиқат, бир замонлар Ҳирот шоиру-шуаролар маскани эди. Ўша пайтлар ўзбекнинг оддий чўпонида ҳам таъби назми мавжуд бўлган, дейдилар. Зеро, шеърий оҳанг, мусиқа унинг қонига она алласи-ла киради. Шунданми бахшиси, ҳофизи кўп, шоири кўп бу элнинг.

Кобулда биз машҳур ҳофиз Мулло Тожмаматни учратиб, унинг қўшиқларидан эшитишга мушарраф бўлдик. Мулло қарийб 20 йилдирки ҳофизлик қилади. Ўзбеклар тўй-анжуманларида ҳофиз Тожмаматни куйлатишни хуш кўрадилар. Ҳофиз ҳам «булбул» номини берган меҳнаткашдан ўзини олиб қочмайди.

Мулло Тожмамат қўшиқ айтаётганда ундан оловланган гулхан тафти уфуради. Унинг қўшиқларида халқ дарди, орзуси, армони мужассам. Бунинг боиси шундаки. Мулло айтаётган қўшиқлар муаллифлари халқ орасида юрган оддий кишилардир. Ҳофиз ижросидаги миллий ўз-ўзини англаш руҳи акс этган икки қўшиқни тингладик. Қуйида улар матнини келтиришни лозим топдик.

Қадимдан даҳр аро
халқ ичра бир афсона ўзбекман,
Жаҳон айвонида бир
оқилу, фарзона ўзбекман.
Яратдим ер юзида
Тожмаҳалдек кўп биноларни,
Дема бу ўлкада
бемаскан-у, бехона ўзбекман.
Сени эй, миллатим,
дарду-ғаму, армони ишқингда.
Қаландарман, гадоман,
Мажнуни, девона ўзбекман.
Чи Боку, чи Фурунза,
Чи Ишқобод, чи Тошкандур,
Шибирғондан олиб то
сарҳади Фарғона ўзбекман.
Зуҳалман, Муштарийман,
Зуҳраман, ноҳиди ахтарман,
Батовутман, Қуёшман
бир моҳи тобона ўзбекман.
Навоийман, Фузулийман
Муқимийман, Атоийман,
Асирийман, Ҳафизийман,
Машраби девона ўзбекман...

Афғонистон аҳли, жумладан ўзбеклар ҳам халқларимиз тарихи ўтмишда муштарак бўлганлигини таъкидлайдилар. Қадим боболар меросига тенг ворис эканлигимизни тан оладилар. Мулло Тожмамат ёниб куйлайдиган қўшиқларнинг яна бири ҳам ўзбек халқи ҳақида. Унда инқилоб арафасидаги озодликка ташналик ўз ифодасини топган.

Қилсанг гар бу ўлкада
то касб—исён ўзбеким,
Кофиристон бўлмагай
бир зарра майдон ўзбеким.
Тургин эй, Бобурнинг ўғли,
эй, Алишер боласи,
Тоқатим тоқ бўлди охир
ўзбеким жон, ўзбеким.
Сен улуғ Афросиёбнинг
қаҳрамон фарзандисан.
Сенга таъзим айлаюр
Эрону—Турон ўзбеким.
Сен агар жавлон уриб,
кирсанг кураш майдонига,
Келтиролмас сенга тоб
ер бирла осмон ўзбеким.
Эй Абу Муслим аё
абри Хуросон боласи,
Зинда бўл отинг билан
номи Хуросон ўзбеким.
Ёки ўлгил, ёки тур
бахтингга ўзинг эга бўл,
Ўлганинг кўп яхшидир
қулликдин эй, жон, ўзбеким.

Мулло билан суҳбат давомида ундан Афғонистон ўзбеклари фольклори намуналаридан ҳам ёзиб олдик:

Мен сени ёрим дедим,
Тоза баҳорим дедим.
Меҳри вафо қилмадинг,
Ошиқи зоринг эдим.
Отанг сени сотами,
Хуштор олиб ётами.
Куйлагингни тугмаси,
Кўкрагингга ботами?
Садқа бўлай бўйингга,
Ажаб ёзиб ўйнайсан.
Кўнгилларни шод этиб,
Бир ён этиб ўйнайсан.
Гул сайрига чиқайлик,
Қизил гуллар терайлик,
Даста-даста гулларни,
Севгимизга берайлик.

Азиз муштарийлар, булар — Афғонистон ўзбеклари жавоҳиротидан кичик намуналар холос. Имконият чекланганлиги сабабли биз сўзимизни мухтасар қилиб кейинроқ бу мавзуга тўхталишга қарор қилдик. Шуни хулоса қилиб айтиш лозимки, ўзбек халқи маданияти фольклори Афғонистон ўзбеклари маданияти фольклорисиз нотугалдир.

Афғонистон сафаридан қайтар эканмиз, заҳматкаш юрт заминида тинчлик, тотувлик қарор топишини орзу қилдик. Зеро, тинчлик ўзаро муносабатларни кенг ривожлантиришнинг илк зарурий шартидир.

(Охири. Боши ўтган сонларда).

Форс кўрфази соҳилидаги воқеалар кун сайин ҳаммани ташвишга солаётир. Агар сал шошма-шошарлик ёки кўнгилхираликкa йўл қўйилса борми, у ёғи қандай тугашини айтишнинг ўзи даҳшат. Хуллас, кейинги кунларда вазият сал юмшагандек. Чунки Ироқ делегациясининг америкаликлар билан келишуви ижобий тус олиши кутиляпти.

СУРАТДА: Чехословакия ҳукумати Саудия Арабистонига юбораётган отряд жангчилари жўнаш олдидан.

(ТАСС сурати).

РАНГ-БАРАНГ ОЛАМ

ЭНГ СЕЗГИР ЖОНЗОТЛАР

ЖОНЗОТЛАР орасида ҳид билиш бўйича энг сезгири куя экан. Акулалар ҳам ундан қолишмайди, — дея хабар беради «Интернэшнл уайлдлайф» (АҚШ) ойномаси Яна унда таъкидланишича, бўронқушлар, денгиз қушлари 3 километрдан ортиқ масофаданоқ балиқ ҳидини сезишаркан. Шунингдек, чуғурчуқларда ҳам бундай хислат жуда кучли экан. Улар ўзига ин қуришда шу қобилиятидан фойдаланишаркан, яъни баъзи текинхўр жонзотлар учун заҳарли бўлган ўт ва кўкатларнинг пояларидан уя қуради. Бу эса уяга текинхўрлар яқинлашувини 80 фоизга қисқартираркан.

3 СОАТГА ЧЎЗИЛДИ

НАМИБИЯ пойтахтидаги ҳайвонот дўхтирлари сувда ва қуруқликда яшовчи тошбақани роппа-роса уч соат операция қилишиб, ҳаётга қайтаришди. Унинг ичагига қум тўлиб қолган эди.

Дўхтирлар аввал тошбақа косасини тешиб, 8-10 сантиметр кенгликда «дераза» очдилар, сўнг эса ичакни тиббий йўл билан ювишди. Бу ишларнинг бари тошбақага наркоз берилгандан сўнг бажарилди ва муваффақиятли тугади.

АНТИҚА УСУЛ

ФРАНЦИЯЛИК П. Кребс бир киши қўлидан ўғирланган буюмни сотиб олди. Шу пайт полиция келиб қолди. Кребс эса «Менга яқинлашманглар, менда СПИД вируси бор, яқинлашсаларинг юқтираман» деб бақира бошлади. Дарҳақиқат, яқинлашганларни тирноқлари билан таталай бошлади, тишлаб ташлади. Бироқ барибир ушланди.

Суд ҳайъати уни ўғирланган молни сотиб олганлиги учун эмас, балки ўзини ҳимоя қилишда «ижодкорлик» қилгани учун бир ярим йил муддатга қамоқ жазоси белгилади.

Бизни ўйлантираётган муаммолар

ЎТМИШИ ЙЎҚНИНГ КЕЛАЖАГИ ЙЎҚ

Бўрибой АҲМЕДОВ,
Ўзбекистон ССЖ Фанлар академиясининг мухбир аъзоси.

Ҳа, бу гапнинг тагида улкан ҳақиқат, зўр ҳикмат бор. Аслида ҳар бир халқнинг, унинг кўп ёки оз сонли бўлишидан қатъий назар, ўз тарихи бор. Баъзиларининг тарихи узун, бошқа бирлариники эса нисбатан қисқароқ. Лекин, қандай бўлмасин, халқ аталиши учун унинг тўла ҳақ-ҳуқуқи бор. Биз ўзбекларнинг ҳам кўплар қатори узун ва бой тарихимиз мавжуд. Аҳмад ал-Фарғоний ва Муҳаммад ибн Мусо ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий ва Маҳмуд Қошғарий, Ибн Сино ва Абу Райҳон Беруний, Улуғбек ва Али Қушчи, Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий, Амир Темур ва Бобур, Абдуллахон ва Абдулғозихон сингари фахрланса арзигулик аждодларимиз бор. Улар яратган ва жаҳон илм-фан хазинасидан муносиб ўрин олган бой илмий ва маданий мероснинг меросхўрларимиз.

Лекин, бу бой хазинани, кўп минг йиллик тарихимизни яхши биламизми! Йўқ, билмаймиз. Бунга кўп жиҳатдан биз катталар сабабчимиз. Биз ёш болаларимизга Россия, Оврўпо халқлари тарихи ва адабиётини кўпроқ ўргатдик, ота-боболаримиз тарихини эса улардан яширдик. Даҳшатлиси шу бўлдики, ота-боболар минг йилдан бери қўллаб келган эски араб имлосини ўзгартириш йўли билан ёш авлодни бой ва ранг-баранг илмий ва маданий меросдан сунъий тарзда ажратиб ташладик. Бунинг оқибати бугун ҳаммага аён.

Мен ёшлар билан тез-тез учрашиб тураман. Шунда ёшларимиз бундан кўп афсусланаётганликларини пайқайман, ота-боболар тарихига, Туркистон замини тарихига нақадар чанқоқ эканликларини англайман. Уларнинг тарихдан берган барча саволларига жавоб беришга ҳаракат қиламан. Лекин, баъзида, айрим сабабларга кўра, уларнинг барча саволларига жавоб қайтаришга улгура олмайман. Мана шундай воқеа Ўрта Осиё педиатрия тиббиёт олий билимгоҳи талабалари ва жумҳурият ёш ёзувчиларининг семинарида юз берди. Вақт етишмай, ёш дўстларнинг бир неча саволларига жавоб қайтаришга улгурмадим. Шундан бери қандайдир нохуш кайфиятда юргандим. Хайриятки, «Ёш ленинчи» рўзномаси таҳрир ҳайъати қарзимни шу рўзнома орқали узишимга лутфан розилик бердилар.

Энди саволларга ўтай. Берилган саволларда қайд этилмаганлиги сабабли кўпчилик савол берувчиларнинг исм-фамилияларини айтиш имкониятига эга эмасман.

САВОЛ. Тарихни билиш кўп жиҳатдан дарслик ва ўқув қўлланмаларига боғлиқ. Бизда эса ҳанузгача яхши дарслик ва қўлланмалар яратилмаган. Бунинг сабаби нимада!

ЖАВОБ: — Тўғри, мактаб учун ҳам, олий ўқув юртлари учун ҳам тарихдан, аниқроғи Ўзбекистон халқлари тарихидан (мен уни Ўзбекистон ССР тарихи деб аталишига тарафдор эмасман, чунки Ўзбекистон ССР деган тушунча 1924 йили пайдо бўлган) яхши дарслик ва қўлланмалар йўқ даражада. Бунинг сабаби, фикримча, битта — жумҳурият Халқ таълими ва Олий таълим вазирлигида ўтирган мутасадди ўртоқларнинг ишга совуққонлик билан қарашида. Аслида бу иш ўзибўларманчиликка ташлаб қўйилган. Бунинг устига дарслик ёзувчилар анча кўпайган, лекин уларнинг нимага қодир эканлиги билан мутлақо қизиқишмайди. Халқимизда «чумчуқ сўйса ҳам қассоб сўйсин», деган мақол бор. Шунга амал қилиб иш кўрилмас экан, яхши дарслик ва қўлланмалар яқин орада яратилмайди.

САВОЛ: Жумҳурият Фанлар академиясида Ўзбекистон халқлари тарихининг саккиз жилдлик нашри устида кўпдан бери иш олиб борилаётганлигини эшитганмиз. Ва яна унинг тўрт жилди қадим-қадим замонлардан то Октябрь инқилобигача бўлган катта даврга, қолган тўрт жилди совет даврига ажратилган, деб ҳам эшитдик. Бу ҳақда сизнинг фикрингиз қандай!

ЖАВОБ: Аслида бу савол Академия раҳбарларига ёки тарих илмгоҳининг директорига берилса, ўринли бўларди. Бу хусусда менинг шахсий фикрим шундай; бу катта иш 1985 йили бошланган ва 1990 йили тамомлаш режалаштирилган эди. Лекин бунга улгурмадик. Менимча бунинг айрим объектив ва субъектив сабаблари борга ўхшайди. Ҳар ҳолда кейинги вақтда мамлакатимизнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида юз берган ўзгаришлар олимларни бир қадар ўйлантириб қўйди. Қисқаси, кўп жилдлик «Ўзбекистон халқлари тарихи»ни ёзиб тамомлаш иши 1995 йилга чўзилди. Катта бир тарихий давр билан етмиш йиллик нисбатан кичик бир даврга баб-баробар ўрин берилганлиги масаласига келсак, бу ўша пайтларда ҳукм сурган қарашларнинг, ҳар жабҳада ҳокими мутлақ бўлган маъмурий-бюрократик услубнинг ёмон оқибати натижасидир. Афсуски, бу услубдан ҳозир ҳам тўла қутилиб кетганимизча йўқ. Бир сўз билан айтганда, мен бу хатони тузатиш, қадим замон ва ўрта асрлар тарихига ҳеч бўлмаганда олти жилд ажратилишига тарафдорман.

САВОЛ: Араблар Мовароуннаҳрга босқинчилик йўли билан келган, деб талқин қилинади ва ҳозир ҳам баъзан шундай дейишмоқда. Бунга ишонмайман, чунки ислом дини адолатпарвар, инсонпарвар диндир. Умуман Сизнинг ислом динига бўлган муносабатингиз!

ЖАВОБ: — Ҳақиқатан ҳам шундай дейилади. Араблар Ўрта Осиёга гул кўтариб эмас, балки қилич осиб, найза кўтариб келганлар. Сиз айтган гап ҳозирги тарихчилар тарафидан ўйлаб топилган гап эмас, балки ўша даврлардан қолган тарихий манбалардан, Табарий Яъқубий, Балазурий, Муқаддасий каби араб тарихчилари ва жўғрофия олимларининг асарларидан маълум. Мен бу хусусда иккита далил келтириш билан кифояланаман.

Биринчиси: 712 йили араб қўшинлари бир неча кун давом этган оғир жанглардан сўнг Қутайба ибн Муслим (715 йили ўлдирилган) бошчилигида Самарқандни истило этганларидан кейин истилочилар билан Суғд подшоси Гурак (710-737) ўртасида тузилган шартномада мана бундай моддалар бор:

1) Самарқанд, Кеш ва Насаф халқи арабларга шу пайтнинг ўзида бирваракасига 2 миллион дирҳам ва ҳар йили 200 минг дирҳамдан ўлпон тўлайди.

2) Суғдликлар йилига 3000 қул етказиб бериш мажбуриятини оладилар.

3) Исломни ихтиёрий равишда қабул қилмаганлар 200 дирҳам миқдорида ёки қимматли матолар билан жузъя тўлайдилар.

4) Суғдийлар оллоҳнинг бандаси ал-Валид ибн Абдумалик (халифа, 705-715)га, амир Хажжож ибн Юсуф (халифанинг Ажам мамлакатларидаги ноиби, 661-714)га ва амир Қутайба ибн Муслимга итоаткор ва тобеъдурлар (ибн ал-Аъсам. «Китоб ал-футух»). Одатда фақат ғолиб билан мағлуб ўртасида шундай мазмунда шартнома тузилиши ҳаммага маълум.

Иккинчи далил: йирик қомусий олим Абу Райҳон Беруний (973-1048)нинг «Осор ул-боқия» («Қадимги халқлардан қолган «ёдгорликлар») деган асарида (1000-йили ёзиб тамомланган) араблар ўша 712-йили Хоразмни ҳам истило қилганларида ўлкадаги бой кутубхоналарнинг кулини кўкка совурганликларини ва олимларини ўлдирганликларини айтади. У хусусан бундай деб ёзади: «Қутайба Хоразм ёзувини яхши биладиган, халқ тарихи ва ривоятларини ўрганган ва бошқаларга ўргатадиган кишиларни қатл этиб, буткул йўқ қилиб юборган эди». Бундай фактларни ўша даврдан қолган тарихий ва жўғрофий китоблардан истаганча топса бўлади.

Ислом динига келсак, у Арабистоннинг ўзида ҳам VII асрнинг бошларида, кўп ҳолларда, қурол кучи билан тарқатилди. Пайғамбар алайҳиссалом Мадинада ўзи ва мусулмон жамоасининг мавқеъини мустаҳкамлаб олгандан кейин, қаршилик кўрсатган бошқа араб қабилалари, хусусан Мадина атрофидаги қабилаларга нисбатан ҳарбий куч ишлатгани тарихдан яхши маълум. Босиб олинган мамлакатларда, Эрон ва Туркистонда ҳам, ислом динини қабул қилдиришда ҳамма воситалар (миссионерлик, солиқ солиш, қурол ишлатиш)дан фойдаланилгани ҳам тарихдан маълум. «Қуръон»и каримда «жиҳод», «муқаддас урушлар» ҳақидаги гаплар ҳам сўзимизга далилдир. Исломнинг инсонпарварлигига келсак, менинг бунга ҳеч қандай шак-шубҳам йўқ. Исломда, хусусан барча мўмин-мусулмонларнинг муқаддас китоблари бўлмиш «Қуръон» ва Ҳадисларда ибрат бўладиган, зўр тарбиявий аҳамиятга молик гаплар, одамларни адлу инсоф ва покликка чорловчи гаплар жуда кўп. Умуман тарихда ислом динининг аҳамияти бениҳоят катта. Ислом маданиятининг жаҳон маданияти тарихидаги ўрни фанда аллақачонлар эътироф этилган. Шу боисдан менинг муқаддас динимиз Ислом хусусидаги фикрим ижобий.

САВОЛ: «Темур тузуклари» аслида қайси тилда ёзилган!

ЖАВОБ: Авваламбор шуни айтиш керакки, «Темур тузуклари» йирик саркарда ва давлат арбоби Амир Темур (1336—1405)нинг ҳаёти, ижтимоий сиёсий фаолияти ва у ташкил этган давлатнинг маъмурий тузилиши ҳақида қимматли маълумот берувчи муҳим асар. Асар соҳибқирон ҳаётлик кезларида туркий тилда ёзилган. Лекин бахтга қарши, унинг туркийча нусхаси бизнинг замонамизгача етиб келмаган. Ҳар ҳолда асарнинг асл нусхаси XIII асргача мавжуд бўлган ва уни Бобурийлардан Шоҳ Жаҳон (1628—1657)нинг топшириғи билан Мир Абу Толиб Ҳусайний Турбатий деган киши форс тилига таржима қилган, ва ҳижрий 1047 (мелодий 1637-1638) йили подшога тақдим қилган. Асар француз (1787й.) инглиз (1830 й.), урду (1845), рус (1894, 1934) ва эски ўзбек (1835, 1857 й. тўлиқ бўлмаган ҳолда)тилларига таржима қилинган. «Тузуки Темурий»нинг ҳозирги ўзбек тилига қилинган таржимаси яқин орада китоб шаклида босмадан чиқиб қолади.

САВОЛ: Амир Темур ҳақида кўп серияли фильм олинаётганини эшитдик. Фильмда бош ролни италиялик артист ўйнармиш, шу гап тўғрими!

ЖАВОБ: — Фильм олиниши ва унга тайёргарлик ишлари олиб борилаётгани ҳақидаги гаплар тўғри. Фильмни Совет — Италия киночилари биргаликда олишмоқчи. Совет томонидан бу ишга кинорежиссёр Али Ҳамроев бошчилик қиляпти. Бош ролни америкалик артист ижро этишини айтишди. Амир Темурдек буюк инсон ҳақида фильм яратиш — хайрли иш, албатта. Лекин фильмнинг қандай чиқишини билмайман. Ишқилиб, ҳақиқат унда ўз аксини топган бўлсин. Бу кўп жиҳатдан фильм сценарийсининг сифатига боғлиқ.

Шу муносабат билан яна бир гапни айтмоқчиман. Яқинда маҳаллий рўзномалардан бирида Самарқандда «Тамерлан» деган ҳужжатли фильм олишга тайёргарлик кўрилаётгани ҳақида эълон босилди. Мени фильм олинаётгани эмас, балки унинг номи ажаблантирди. «Тамерлан» деган гап Ғарбдан чиққан гап, Ўзбекистонда бу одамнинг номи Амир Темур деб аталади. Яна соҳибқирон ҳукмронлик қилган Самарқандда уни чўлоқ деб ҳақорат қилишса-я!

САВОЛ: Бугун Темур ҳақида элини севган ҳам, шуҳратини севган ҳам сўзлаяпти. «Темур тузуклари» эндиликда ўзбек тилида чоп этилди. Ҳолбуки, бундан уч йил илгари тезгузарлик баъзи кишилар «Темир тузуклари»ни рус тилида ўқиб юрувдилар. Бу асар рус имлосида академик И. Мўминов томонидан чоп этилган эди. Демоқчиманки, И. Мўминов бу гапларни бундан 20-25 йил илгари айтган. И. Мўминов ана шу гаплари учун кўп қийналган, дейдилар. Рисоласи учун ҳам.

Сиздан илтимос, мумкин бўлса, 60-йилларда Темур ва уни ёқлаганларга бўлган муносабатлар ҳақида матбуот айтмаган гапларни айтсангиз.

ЖАВОБ: — Ҳақиқатан ҳам Темур ва унинг замони билан қизиқувчилар ва қизиқаётганлар кўп. Темур ҳақида кўп жиҳатдан афсоналар ва тарихчиларга яхши маълум бўлган рус ва ўзбек тилларидаги китоблардан истифода этиб енгил-елпи, хато ва нотўғри фикрлар билан тўла мақола ёзувчилар кўпайиб боряпти. Бу охири яхшиликка олиб келмайди, албатта. Ҳар ҳолда ҳар ким, у олимми, ё журналистми, бундан қатъий назар, ўз касб-кори билан машғул бўлгани маъқул.

«Темур тузуклари» XVIII асрдан бери илмий жамоатчиликнинг диққат марказида бўлиб келаётир. Марҳум Иброҳим Мўминовнинг нашрига (Тошкент, 1968) келсак, у тўла равишда Н. П. Остроумов (1846—1930) нашрининг (Қозон, 1894 й.) айнан ўзгинаси (фоторепродукцияси)дир. Шуни ҳам айтиш керакки, 1967 йили «Гулистон» ойномасининг бир қатор сонларида «Темур тузуклари»нинг ўзбекча таржимаси (таржимон Алихон Соғуний) ҳам эълон қилинганди. Рисолага келсак, домла Иброҳим Мўминовнинг бу асари «Амир Темур ва унинг Ўрта Осиё тарихидаги роли ва ўрни» (Тошкент, 1968 й,) деб аталади. Асарнинг жиддий илмий камчилиги йўқ. Унда воқеалар асосан тўғри ёритилган. Домланинг Амир Темур хусусидаги хайрли ишлари бу билангина чекланмайди. 60-йилларда Иброҳим Мўминовнинг ташаббуси билан Шарқшунослик илмгоҳида Амир даври тарихи манбаларини ўрганувчи бир илмий бўлим ҳам ташкил этилган эди. Бўлим қисқа умр кўрди, лекин самарали иш қилиб кетди. Шарафутдин Али Яздийнинг, «Зафарнома» асарининг форсча матнини босмадан чиқарди (Тошкент 1972 й.).

Ўша йиллари Иброҳим Мўминов ҳам, бошқалар ҳам анча жабр чекишди. 1972 йили жумҳурият Компартияси Марказий Қўмитасининг Феодал ўтмишни сохталаштиришга қарши махсус қарори чиқди. Шундан кейин ўтиннинг қуруғи ҳам, ҳўли ҳам ёнди. Унинг таъсири кўп йилга кетди.

Энди Амир Темур ва унинг тарихини ўрганиш масаласига келсак, унинг тарихи узун. Уни ўрганиш Оврўподан бошланган, яъни XVI асрдан. Форестнинг «Темурнинг ҳаёти» (1543 й.), Мексиканинг «Буюк Темурнинг ҳаёти» (Венеция, 1564 й.), Шармуанинг «Темурнинг Тўхтамишга қарши юриши, 1391 й.» (СПБ, 1553). Перондининг «Темурнинг ҳаёти» (Флоренция, 1553 й,), Сильвестра де Сасининг «Темурнинг Карл VI билан ёзишмалари» (Париж, 1822 й.), Хингтоннинг «Генрих IV давридаги ёзишмалари» асарлари шулар жумласидандир. Ва яна инглиз олимаси Хильда Хукэмнинг «Фотиҳ Темур» (1962 й.) деган катта китобини ҳам эслатиб ўтиш зарур. Рус олимлари ҳам Темур ва унинг даври ҳақида кўпгина асарлар яратдилар. Бу ўринда А. Ю. Якубовскийнинг 1941 йили чоп этилган «Темур (қисқача сиёсий характеристика)» деган қимматли китобини (Москва, 1946), Л. В. Строеванинг «Темурнинг кўтарилиши» (Ленинград, 1952) ва И. И. Умняковнинг 1956 йилда Самарқандда чоп этилган «Марказий Осиёнинг XV аср бошларидаги халқаро алоқалари» асарини, Б. Д. Греков ва А. Ю. Якубовскийнинг давлат мукофоти билан тақдирланган «Олтин Ўрда ва унинг қулаши» (Москва—Ленинград, 1950) китобларини тилга олиш кифоя. Таниқли шарқшунос олим Маҳкам Абдураимовнинг (1916—1975) 1948 йили ёзиб тамомлаган «Темур ва Тўхтамиш» деган асарини ҳам эслатиб ўтмоқчиман. Лекин бу керакли асар нимагадир босилмасдан қолди.

Кўриб турибсизки, Амир Темур ҳақида XVI асрдан бери кўп китоблар ёзилди, яхши фикрлар айтиб келинмоқда. Ўтган 1989 йили ва шу йили АҚШда инглиз тилида Темур ҳақида яна иккита монография чоп этилди. Фақат биз ўзбек тарихчиларигина бу борада яхши ишламаётибмиз. Бизни 1937—1952, 1972 йиллари илм-фандан йироқ бўлган ва юмшоқ курсида ўтирган сиёсатдонлар анча қўрқитиб қўйишди. Шу вазиятдан фойдаланиб бир-биридан ўч олган олимлар ҳам бўлди. Темур ва унинг даврини ўрганишга бел боғлаган И. Мўминов ҳам ана шу муҳитнинг қурбони бўлди.

САВОЛ: 1941 йили жумҳурият ҳукумат комиссияси Самарқандда Темурнинг қабрини очган, суякларини олиб, текширишган. Суяклар яна жойига қўйилганми, йўқми!

ЖАВОБ: 1941 йили 16—20 июнь кунлари (умумий иш 24 июнда якунланди) Жумҳурият ҳукумати ва партия Марказий Қўмитасининг ўша йилнинг 23—29 апрелида қабул қилган 437 рақамли қарори билан Ўзбекистон ҳукуматининг махсус комиссияси (ҳужжатларда махсус археологик экспедиция деб ёзилган) Самарқандда Гўри Амирда дафн этилган Амир Темур ва унинг тўрт авлоди: ўғиллари Мироншоҳ билан Шоҳруҳ ва набиралари Муҳаммад Султон билан Мирзо Улуғбекларнинг қабрини очдилар. Комиссияга ўша вақтда Ўзбекистон жумҳурияти Вазирлар Кенгаши раисининг ўринбосари, профессор Қори · Ниёзов, бошчилик қилди. Комиссия таркибида археолог, профессор В. А. Шишкин, антрополог-профессор Л. В. Ошанин, шарқшунос-профессор А. А. Семенов, Ленинград давлат Эрмитажининг таъмирчиси, химик-профессор В. Н. Кононов, антрополог-ҳайкалтарош М. М. Герасимов, ёзувчи Садриддин Айний, меъмор Б. Н. Засипкин, Навоий юбилейини ўтказиш Қўмитасининг илмий котиби Ҳоди Зарифов ўртоқлар бор эдилар. Қазув-қидирув ишларида меъмор О. В. Криницкий, антрополог В. Я. Зезенкова, қурувчи-техник Г. И. Соловьев, лаборант-археологлар Л. И. Альбаум билан В. И. Спришевский, суратчи И. П. Завалин, кинорежиссёрлар Н. А. Ким билан Малик Қаюмовлар ҳам иштирок этдилар.

Ўшанда комиссия Амир Темурнинг нуфузли хотини Бибихонимнинг ҳам қабрини очдилар.

Қўйингки, ўша кунлари барча қабрлар очилиб, мурдаларнинг суяклари олиб чиқилиб текширилди, текширганда ҳам СамДД лабораторияларида текширилди, баъзи бирларининг суяклари Тошкентга олиб келиб текширилди, баъзиларининг бош чаноқлари Москвага ҳам олиб борилди...

Бутун қазув-қидирув жараёни кинолентапарга тушириiлди...

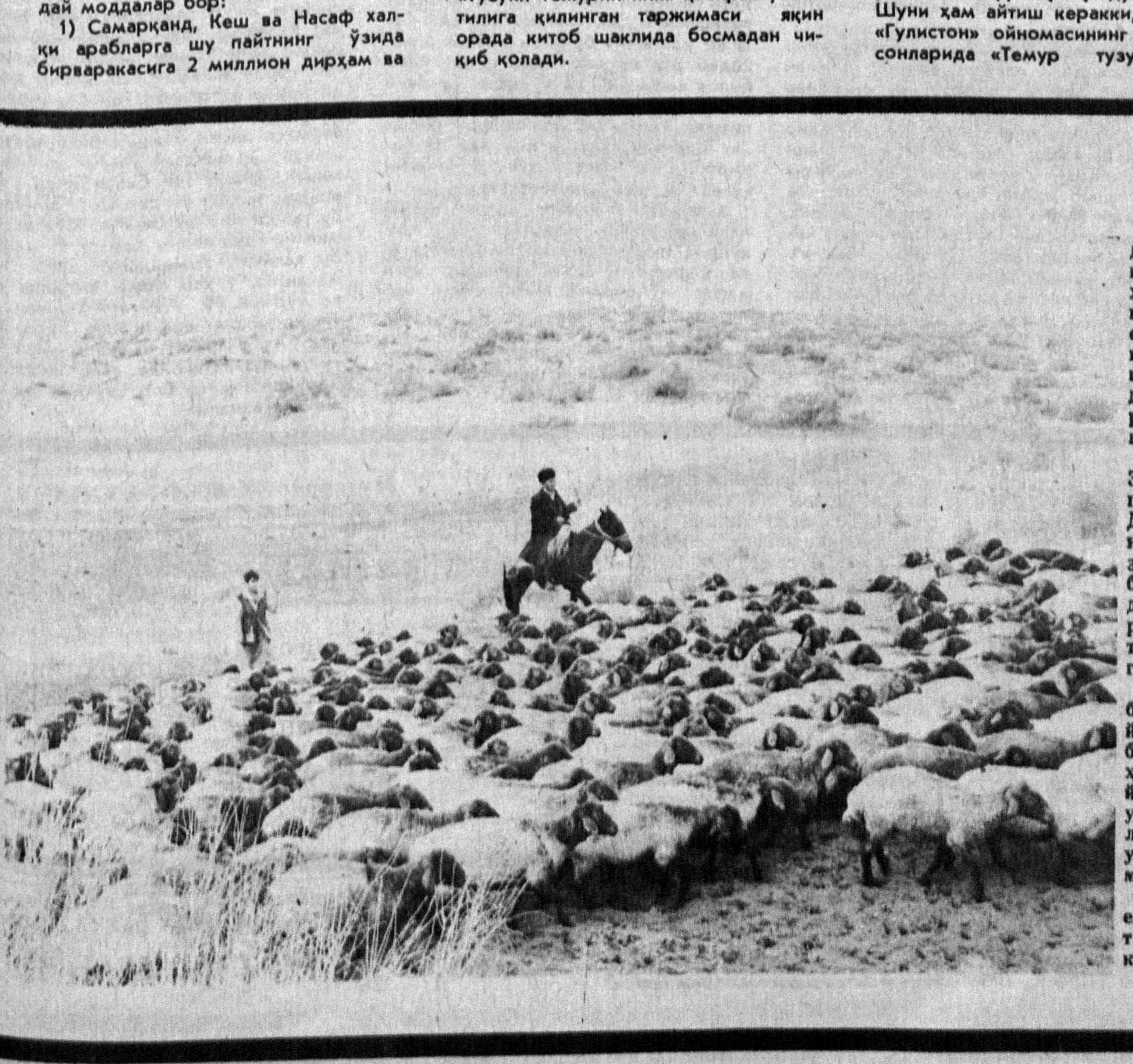
Темур ва Темурийлар хилхонасида 1941 йилда ўтказилган қазув-қидирув ишларининг тарихи жуда катта. Гап кўп, кўмир оз деганларидек, бу — катта илмий ишларга мавзу бўлади. Бу ишнинг умумий тафсилоти ёш археолог олим Амриддин Бердимуродовнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» рўзномасининг шу йил 16 ноябрдаги сонида босилган ахборотида баён этилган. Сиз уни ўша рўзномадан яна бир бор ўқиб оларсиз. Мен масаланинг бошқа тарафи хусусида ўзимнинг айрим фикр-мулоҳазаларимни ўртага қўймоқчиман.

Биринчи: Ҳужжатларга қараганда бу иш буюк ўзбек шоири ва мутафаккири Алишер Навоий таваллудининг 500 йиллигини ўтказиш ва Самарқанд тарихини чуқур ўрганиш учун қилинган. Ўз-ўзидан савол туғилади — Амир Темур авлоди суякларининг юбилей ва шаҳар тарихини ўрганишга қанақа алоқаси бўлиши мумкин? Хун сардорлари, Миср фиръавнлари ва Хитой императорларининг хилхоналари ўғридан чўчиб ер остига жуда мустаҳкам қилиб қурилгани, шундай бўлса ҳам уларнинг баъзилари ўғрининг эгри қўлидан қутилиб қололмаганлиги тарихдан маълум. Фиръавнлар ва қадимий подшоларнинг қабрида бойлик бўлган, лекин мусулмонлар орасида мурдани бойлик билан қўшиб кўмиш одати йўқ-ку! Ҳар ҳолда Темур хилхонаси ҳам бекорга очилмагандир. Авлодлар бир кунмас-бир кун бунинг асл сабабини билиб олишар.

Иккинчи: Ўша 1941 йилнинг, 24 июнь куни ҳукумат комиссиясининг жумҳурият Вазирлар Кенгашининг вакили Н. А. Овсянников, Самарқанд НКВДси вакили А. К. Килицкий ва бошқалар иштирокида тузилган актда Темур ва авлодининг суяклари ва қабрдан топилган бошқа нарсалар атрофлича текшириш учун олиб қолинганлиги, қабр тошлари вақтинча жой-жойига қўйилганлиги, сўнгра хилхонанинг дераза ва эшиклари махсус ишланган темир панжаралар билан тўсиб, қулф Халқ маорифи комиссарлигининг муҳри билан муҳрланиб, муҳрнинг ўзи сақлаш учун ҳукумат комиссиясининг котиби Зарифовга топширилгани қайд этилган. Бошқа маълумотларга қараганда, суяклар Тошкентга олиб келиб текширилган, сўнг қайта жой-жойига қўйилган. Яна бир гап: антрополог-ҳайкалтарош М. М. Герасимов бош чаноқларини қунт билан ўрганиш асосида Амир Темур, Шоҳруҳ, Мироншоҳ ва Улуғбекнинг скульптура суратини яратган. Бу бир-икки ой ичида қилинадиган иш эмас. Бунинг учун кўп вақт, махсус лаборатория керак. Албатта М. М. Герасимов бу катта ва мушкул ишни Самарқанд ёки Тошкентда бажармагандир? Қолаверса, унинг ўзи москвалик, лабораторияси ҳам ўша шаҳарда эди. Шунинг учун ҳам Амир Темур, Мироншоҳ, Шоҳруҳ, Муҳаммад Султон ва Мирзо Улуғбекнинг устихонлари тўла-тўкис ўз ўрнига қайтариб қўйилганми, йўқми ҳозирча буни айтиш мушкул. Мен фақат бир нарсага ҳайронман. 1947 йили Москванинг 800 йиллиги, 1953 йили Ленинграднинг 250 йиллиги байрам қилинди. Лекин ҳеч ким на Иван Грозний ёки Петр I нинг қабрини кавламади. Рус подшолари ҳамон Кремлнинг ичида, Петр I Петропавловск қалъасида ётибдилар. Уларнинг қабридан гулчамбарлар ҳали ҳам аримайди.

Учинчи: Қирғин-барот урушлар, зилзила ва сув тошқинлари ва ниҳоят, шу 70 йил ичида кўрган кечирганларимиз ҳар турли «маданий инқилоб»лар, қувғинлар, таъқиқлар ва қатағонлар халқимизни кўп моддий ва маънавий қадриятларидан жудо қилди. Шунга қарамай, ота-боболаримиз яратиб қолдирган улкан маънавий бойликнинг бир қисми сақланиб қолинган. Уларни кўз қорачиғидай асрашимиз, ўрганишимиз ва келажак авлодга узатишимиз лозим. Бу жумҳуриятда истиқомат қилиб турган барча кишининг, биринчи галда раҳбарларимиз, олимлар ва зиёлиларнинг муқаддас бурчи бўлиши керак. Музейларда ва кутубхоналарда сақланаётган китоблар, ҳужжатлар ва бошқа ёдгорликларни асраш, имкони бўлганда уни кўпайтириш ёшларимизнинг ҳам вазифаси бўлиши керак. Чунки булар кечаги тарихимиздир. Буларсиз тарихимизни билолмаймиз. Лекин, минг афсуски, уларни сақлаш ва ўрганиш мутлақо ёмон аҳволда. Ўша кутубхона ва музейларни том маъноси билан музей ва кутубхона деб бўлмайди. Китоблар ҳужжатлар ва экспонатлар ҳар ер-ҳар ерда сочилиб ётибди, баъзиларини эса ўғирлаб кетишган. Ўша Гўри Амирдан олинган нарсалар ҳам ҳозир ҳар ер-ҳар ерда, Амир Темурнинг тобути Самарқандда, қопқоғи Тошкентда ётибди. Қабрлардан топилган нарсалар бўлса Тошкентда, адабиёт музейида. Уларни сақлаш эса мутлақо талабга жавоб бермайди. Дарвоқе, қабрларни очиш жараёни фотосуратга ва кинолентага олинган экан. Фотосуратлар ўша музейнинг хоналаридан бирида очилиб-сочилиб ётибди, изоҳи бўлмаганидан суратда акс эттирилган, суякларни ўзига хос ғурур билан кўтариб, тиржайиб турган одамларнинг кимлигини, нарсаларнинг кимга тегишлилигини билиб бўлмайди. Суратлар тарихи ҳам қайд этилмаган. Шу хусусда яна бир гапни айтиш эсимдан чиқаёзибди. Гўри Амирда 1941 йилнинг 16-20 июнида олиб борилган қазув-қидирув жараёнини акс эттирган 20—25 минутлик киноплёнка ҳам шу адабиёт музейида сақланяпти. Музейларда жой бўлмагани сабабли кўп ноёб экспонатлар зах ертўлаларда ётибди.

Қани энди музейларимиз ҳам, кутубхоналаримиз ҳам шинам, замонавий техника ускуналари билан жиҳозланган биноларда жойлаштирилса. Биз ҳамон фақат шу орзу-умид билан яшаётибмиз. Раҳбар ва мутасадди ўртоқларнинг бўлса парвойи палак, арз-додимизга қулоқ солгилари йўқ. Аҳвол шу тариқа давом этаверадиган бўлса, ижтимоий-иқтисодий жабҳада бўлганидек, маданий ҳаётда ҳам қайта қуриш бўлишидан бўлмаслиги аниқроққа ўхшайди. Бунақада кўҳна ва бой тарихимиздан ажралиб қолишимиз ҳам мумкин. Бир ўйлаб кўринг, тарихига бу қадар бефарқ қараган халқнинг келажаги бўлармикан?

ҚУЙ-ҚУЗИ МАЪРАСА НЕЛАР ЭСЛАНУР?..

Энг оғир шароитда ким яшайди? Чўпон. Дашт-биёбонларни ким кўп кезган? Чўпон. Вақти келиб ҳар совлиқдан 5—6 қўзи урчитгану ҳозир унинг касридан қутила олмаган ҳам чўпон. Нега? Чунки қўйларнинг қадимий зоти қоришиб, йўқолиб кетган. Якка-ярим демаса, илгариги ягриндор жайдари совлиқлар қани? Ҳаммаси чатишиб кетди.

Ҳа, майли. Ўтган ишга саловат. Энди бу ёғини берсин. Аммо чўпон ўша-ўша. Камсуқум, содда. Диёнатли. Хоксор. Минг аюҳаннос солганимиз билан турмушиям эскича. Беш-олти нафар боласи бўлса-да, бир хонали уйда яшайди. Шароитми? Инқилобдан илгаригидан хароб. Отарида юз беш-юз туёқ қўй-эчкиси бору, қорни гўштга тўймайди.

Суратдаги қоракўлларни кўриб баттар эзилади киши. Эгасига қийиш ман этилган мато бу. Ҳатто бошқа элдошларимизгаям. Нима ҳам дердик. Зоримиз бор, зўримиз йўқ. «Қуда» томон бола-чақаси, уруғ-аймоғи билан таъминлаб бўлингач, бизгаям насиб этар. Фақат унгача сурувларимиз тугаб битмасмикин?

ЎзТАГ суратчиси Ф. Қурбонбоевнинг Конимех ноҳиясидан келтирган лавҳаси хаёлимга шуларни келтирди.

Қурбон АЛИ.

ЖИСМОНАН КАМҚУВВАТМИЗМИ?

Инсон ўз манфаатлари йўлида эртасини ўйламай табиатга ҳам, ўзига ҳам таҳликали келажак ҳозирламоқда. Сув, атмосфера, ер, тупроқ заҳарли моддаларга тўйиб бўлди. Саломатликка зарарли омиллар миқдори ошмоқда. Радиоактив моддалар кўпаймоқда. Бу жараёнда бутун жонли мавжудот, жумладан инсон насли ҳам бузилиши табиий. Бинобарин, соғлом насл учун жисмоний тарбияни янги босқичга кўтариш зарур.

Инсонпарварликка қаратилган тиббиёт инсон саломатлиги йўлида асрлар оша хизмат қилиб келмоқда. Аммо шуниси ғалатики, ўз соғлиғини сақлашга интилган жисмоний тарбия билан мунтазам ва самарали шуғулланган шахслар бир четда қолиб, саломатлигига бепарволик билан қараб, уни емираётган иродасиз одамлар рағбатлантирилади. Хусусан, бундайларга касаллик варақаси берилиб, юз фоиз «меҳнат» ҳақи тўланади. Бу йўл билан бизнинг жамиятимиз ўз боқимандалари миқдорини йил сайин оширяпти, холос. Шу йўсин жамиятимизда беморлик соғломликка нисбатан «фойдалироқ» бўлиб қолмоқда. Тўғри, кейинги пайтларда илғор фикрли раҳбарлар, касаба уюшмаси ташкилотлари бу масалани тўғри ҳал қилиб, йил давомида ўзининг саломатлигини сақлаб, касалга чалинмай, ишлаган ходимларини чинакамида рағбатлантирмоқда, имтиёзлар беряпти. Бу эса ҳақли равишда саломатлик тарғиботини ҳаётийлаштирмоқда.

Спорт иншоотларида, мактабларида, умумий ўрта таълим мактабларида, олий ўқув юртларида, борингки, барча ташкилотларга спортчи мутахассислар керак. Уларни минтақамизда ягона бўлган жумҳурият давлат жисмоний тарбия олий билимгоҳи етказиб беради. Бу даргоҳда иккита куллиёт мавжуд. Бириси спортчилар, иккинчиси спорт мутахассислари тайёрлайди. Олий билимгоҳга кираётган ва уни тугатиб чиқаётганларнинг катта қисмини Оврўпа халқларига мансуб миллатлар вакиллари ташкил этади. Сабаб, ўзбек халқи фарзандлари турмуш шароитининг ночорлиги ва нотўғри жисмоний тарбия, машаққатли меҳнат оқибатида кириш имтиҳонлари талабларига жавоб беролмайдилар. Пировард натижада ўзбек спортининг шарафини оврўпалик «миллий» кадрлар ҳимоя қилишларига тўғри келади. Бундан на жумҳуриятга, ва на унинг заҳматкаш халқига фойда келади. Кўргазматкичларда, ахборотларда ва Ўзбекистон спорти муайян ўринларни эгаллаб туради...

Кейинги пайтларда тиббиётда халқ табобатига эътибор кучайди. Аслини олганда эса халқ табобатининг юқори фоизини жисмоний тарбия ва чиниқиш ташкил этади.

Ўтмиш аждодларимиз мусаффо ҳаво, тоза сув, дорисиз ердан фойдаланиб, ҳам жисмонан, ҳам руҳан соғлом бўлишган. У шароитни орқага қайтаришнинг имкони йўқ, албатта. Бироқ, юқорида айтганимиздек, соғлом турмуш тарзи бадан-тарбия ва умуман спорт билан онгли равишда мунтазам шуғулланишни тақозо этади ва бу аҳоли саломатлигини сақлаб қолиш ва айрим ҳолларда тиклаш имконини беради. Бунинг учун эса бошқа халқ вакилларидан одам ёллаб, ўзбек спорти шарафини юқори даражага кўтариш йўлларини эмас, балки йигирма миллионга яқин ўзбек халқини оммавий равишда соғломлаштириш йўлидан боришимиз керак. Ана ўшандагина халқимиз орасидан қадимги даврлардагидек машҳур полвонлар, эпчил чавандозлар, чапдаст камончилар етишиб чиқиши мумкин.

Шарқ мамлакатларида Ҳазрати Алининг паҳлавонликлари ҳақидаги ривоят кенг тарқалган. Ровийларнинг ҳикояларича, Ҳазрати Али жисмоний машқлар натижасида ўз таналарининг ўта чидамлилигини, бақувватлигини, тасаввур қилиб бўлмайдиган даражада оширганлар. Диний ибодат ва гигиенадан ташқари мунтазам жисмоний чиниқиш у кишининг таналарини қилич кесмас, ўқ ўтмас ҳолга келтирган. Фақат тоат-ибодат жараёнларидагина Ҳазрат Алининг таналари қўрғошиндай эриб, ўқ ёки тиғ кеса оладиган ҳолга келади. Дин душманлари, кофирлар у кишининг худди мана шу ожиз томонларини яхши билиб, айни ибодат қилаётган пайтларида таналарига жароҳат тиғи урганлар ва ўз разил ниятларига эришганлар.

Соғлом ҳаётни тўғри тарғиб қилиш, оммавий спортни кенг йўлга қўйиш жумҳуриятимиз истиқболининг бош омилларидандир. Ривожланган айрим Шарқ мамлакатлари, Япония ва Финляндия сингари иқтисодий қудратли давлатлар қисқа муддат ичида биринчи навбатда жисмоний тарбия соҳасида халқ ислоҳотини ўтказиш ва уни мунтазам амалга ошира боришлари билан ўз давлатлари ва халқларини фалокат чоғидан олиб чиқдилар ҳамда келажак истиқболга ишонч ва умидворлик билан қарамоқдалар. Биз ҳам фақат ва фақат ана шу энг мақбул йўлни танлашимиз, бу спорт сиёсатини изчил амалга оширишимиз, менга қолса, ҳатто уни мажбурий хизматга айлантириб қўйиш билангина юқори натижаларга эришишимиз мумкин. Бинобарин, соғлом танда — соғ ақл бўлади, деб бежиз айтмайдилар.

Фатҳиддин НАСРИДДИНОВ.

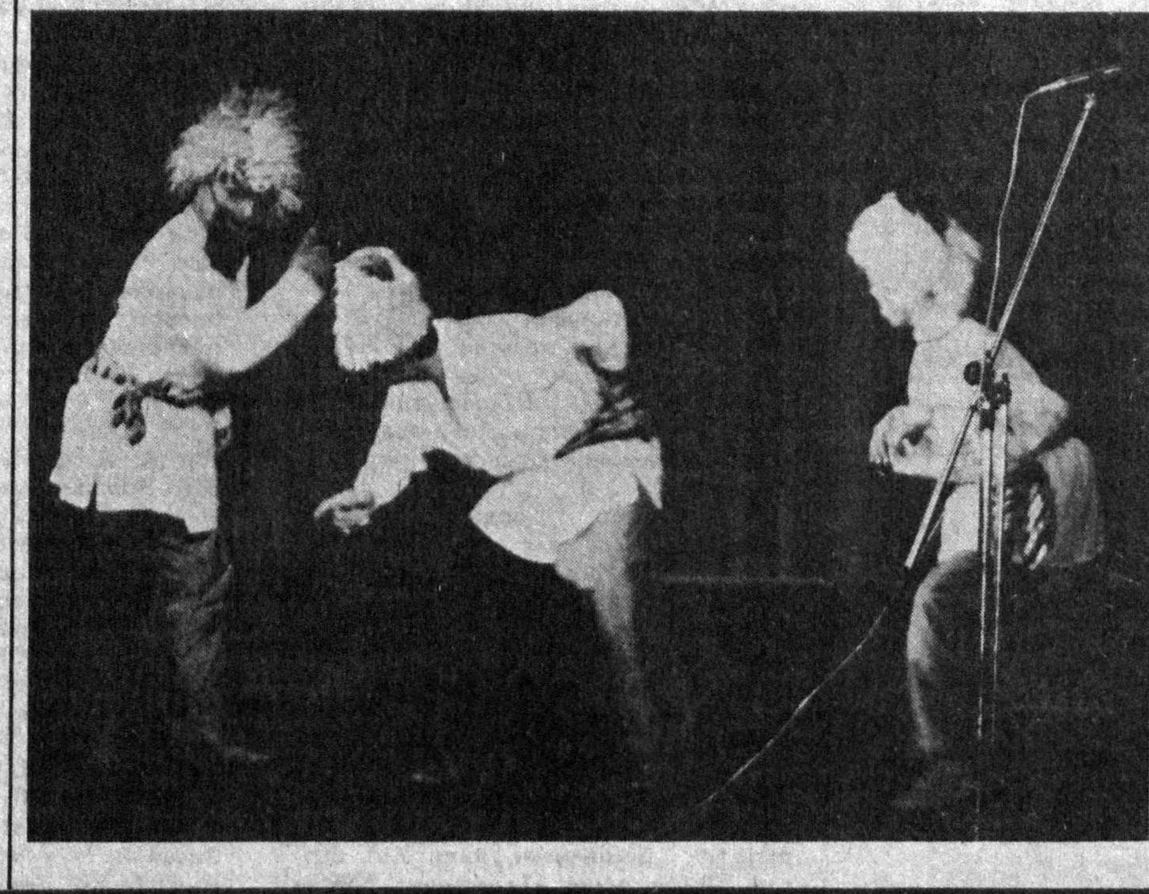

Белоруссия ССЖ Пин трикотаж-йигирув ишлаб чиқариш бирлашмаси ўз харидорларига бугунги кунда трикотаж маҳсулотларининг 400 дан зиёд нусхасини таклиф этмоқда. «Римольди» Италия фирмаси ускуналари корхонага ўрнатилган. Бу ўз навбатида тўқувчиларга муваффақият келтирмоқда, маҳсулотларнинг харидоргир бўлишига сабаб бўлмоқда.

СУРАТДА: янги моделлар намойиши.

Т. АЛЕШКЕВИЧ сурати,
ТАСС фотохроникаси.

МАСХАРАБОЗЛАР КЎРИГИ

Кейинги даврларда халқ ижодиётининг энг ноёб соҳаларидан ҳисобланган катта ашула, лапар, ялла, фольклор жамоаларининг кўриги мунтазам ўтказилмоқда.

Бундай кўрик-беллашувлар шу соҳаларни ривожлантиришда ва янги истеъдодларни кашф этишда катта самаралар бермоқда. Ўзбекистон Маданият вазирлигининг Халқ ижоди ва маданий-маърифий ишлари жумҳурият илмий услубият маркази Ўзбекистон телевидениеси билан ҳамкорликда аския, қизиқчи ва масхарабозлар кўригини ўтказди. Унда жумҳуриятимиз вилоятларидан 70 га яқин санъат намояндалари иштирок этди.

Аския соҳасида 1 ўрин андижонликларга берилди. Якка қизиқчилардан Т. Худоёров (Жиззах вилоятидан) 1 ўрин Ш. Соипжонов (Андижон вилоятидан), Х. Сотиволдиев (Қўқон) 2 ўрин, Х. Аҳадов, (Бухоро вилоятидан), Ё. Долимов, (Андижон вилоятидан) 3 ўринни эгалладилар. Масхарабозлик санъати бўйича эса биринчи ўринни хоразмликлар «илиб» кетишди. Қўқон шаҳар масхарабозлари иккинчи, Андижон вилояти масхарабозлари эса учинчи ўринга сазовор бўлдилар.

Ғолиблар тегишли ташкилотларнинг фахрий ёрлиқлари ва совғалари билан тақдирландилар.

Бу кўрик келажакда шу соҳанинг ривожланишига ва бундай тадбирларни мунтазам ўтказиб туришга замин яратди.

Ўткир ТОҲИРОВ

* * *

СУРАТЛАРДА: хоразмлик ва андижонлик санъаткорлар.

И. ЯРУЛИН суратлари.

Янги ҳикоялар

Мақсуд ҚОРИЕВ

Ён дафтарчамни варақлаб ўтириб, бир ёзувга кўзим тушиб қолди. Уни менга ўша ерлик бир журналист дўстим ҳикоя қилиб берганди. Бу воқеа Африкадаги Араб давлатларидан бирида содир бўлган.

Воқеа бундай:

Шаҳар ҳайвонот боғида бир бўғма* илон сақланаркан. Бўйи уч метрдан ортиқ, ғоят баҳайбат. Ҳар кунги нонуштасининг ўзига битта қуён еркан. Ҳайвонот боғининг хўжайини илон учун қуёнларни ва бошқа ҳайвонларни асосан бозордан, баъзан ўша ерли маҳаллий аҳолидан сотиб оларкан.

Кунлардан бир куни бир деҳқон, ночорликдан бўлса керак, уч яшарли Салима деган қизини ҳайвонот боғига етаклаб келиб қолибди. Хўжайин ҳайрон бўлибди, нима қиламан бу суяк-суяги чиқиб кетган қизчани деб. Аммо деҳқон ҳеч қўярда-қўймай ялина берибди, «худо хайрингизни берсин, уйимда болаларим оч, қанча берсангиз ҳам майли, иложим йўқлигидан келдим», дебди. Шунда хўжайиннинг хаёлига бир нарса келибдию, арзимаган пулга қизни сотиб олибди. Кейин нима бўлибди денг, қизни олиб бориб бўғма илоннинг қафасига киритиб юборибди.

Ҳангомани энди кўринг, қизча шўрлик баҳайбат илонни кўриб, қўрқиб, қафаснинг бир чеккасига қисилганча жим тураберибди. Шунда бу воқеадан хабардор бўлган ҳайвонот боғининг хизматчилари, атроф-теваракдаги томошабинлар қафас атрофига йиғилишиб, бу воқеанинг нима билан тугашига ҳайрат билан қараб туришади. Баъзилар қизга ачинишар, хўжайиннинг золимлигидан нафратланиб сўкишар, баъзи енгил томоша ишқибозлари бўлса қафас атрофида гирди-капалак бўлиб, «илон қизчани қандай қилиб ютаркин» деб текин томоша кўрмоқчи бўлишарди.

— Бу нима деган гап, тўхтатинг бу шафқатсизликни, — бақирди бола етаклаган аёл. Ёнидаги ўғилчаси: «ойи, айтинг анови қизни тезроқ қутқаришсин», деб онасининг пинжига қисилиб йиғларди.

— Худодан қўрқмайсизларми, ҳой ноинсофлар, мен ҳозир полиция чақираман, — деди кўз ойнакли зиёлинамо бир киши.

— Қани хўжайинларинг, мен қизчани неча пулга бўлса ҳам сотиб оламан, — деди бир басавлат киши, кейин чопганча ҳайвонот боғи хўжайинининг хонаси томон йўл олди.

— Томошани бузма, сенларнинг раҳмдиллигингдан ўргилдим, — деди бир бойвачча йигит.

Шу вақт қандайдир бир тўда сураткашлар ҳам пайдо бўлишди, яна кимдир камера билан шириллатиб расмга олабошлади. Қафас атрофи одамларга тобора тўла бошлади, қий-чув, мана сизга ажойибхона. Шу орада ҳовлиққанча ҳайвонот боғининг хўжайини ҳам пайдо бўлди, ўзи қилиб қўйган ишдан ўзи изтиробда, «Нима қилиб қўйдим буёғи нима бўлади», деб. Кимдир уни таниб қолиб жанжаллаша кетди:

— Ахир имонинг борми ўзи, худодан қўрқмайсанми?

Бунинг устига бир ҳовлиқма телерепортер микрафон тутиб:

— Айтингчи жаноб, қизнинг исми нима, уни сиз қуён ўрнига сотиб олдингизми? — деб қолди.

Хўжайин нима дейишни билмас, жавоб беришга ожиз, ахир қилаётган иши ҳеч бир қонунга сиғмайди. Чиндан ҳам агар бу гап полицияга етиб борса борми... Қайдан билсин, бўғма илон «қуён»ни қафасга киритиб юбориши билан бир дақиқанинг ўзида бирёғлиқ қилади, деб ўйлаганди. Қуённи шундай қиларди. Қизиқ, илон бўлса бу сафар қизни кўрган бўлса ҳам негадир ўрнидан қўзғолмай ётибди. Ютиб юборақолганда иш тамом эди, ҳеч ким билмай қўяқоларди. Хўжайин, «нега шу ишни қилдим,» деб ўзини ўзи койирди. Бўлмаса кеча бозордан сотиб олиб келган бешта қуён турибди, зиқналик қилди, қуён туратурсин, мана бу қизчани еб нафсини қондирақолсин деб ўйлаганди.

— Жуда ёмон иш бўлди. Гуноҳкорман. Шундай бўлишини ким билибди. Эй худо ўзинг кечир, илтижо қиламан.

Хўжайин худога шак келтириб, ўзи қилиб қўйган номақулчиликдан юраги безовта тортиб, қафас томонга йўл олди, аммо у ерда одам ниҳоят даражада кўп, ўтиб бўлмайди, эшик томондан кетма-кет одамлар оқими шу ёққа қараб кириб келмоқда. Афтидан ҳайвонот боғидаги фожиали воқеа яшин тезлигида тарқалиб кетганди. Тумонат, оқиб келаётган томошабинларни кўриб хўжайиннинг мияси бошқа томонга ишлаб кетди, «Агар ҳар куни шунча томошабин кирса борми...»

Оломон ичидан яна кимдир бақирди:

— Халойиқ, бу ҳақсизлик, тезда полицияга хабар қилиш керак, бу аблаҳларнинг жазосини берсин!

Кимдир оломон ичида сиқилиб қафас томон келаётган хўжайинни таниб қолиб:

— Ана ўзи келаяпти! — деб бақирди.

Ҳамма гув этиб хўжайин томонга бурилди. Одамларнинг ғазаби қайнаган. Репортёрлар чопганча келиб хўжайинни ўраб олишди.

— Айтингчи жаноб, қизчани атайин бердингизми илонга?

— Илоннинг бошқа овқати йўқмиди?

— Бу ахир ваҳшийлик-ку!

— Хизматчиларнинг ишими бу, ё ўзингиз шундай деб буйруқ берганмидингиз?

— Илгари ҳам илонга болалар берилганми?

— Бу биринчи марта бўлмаса керак?

Шу вақт қий-чув бўлиб қолди. Қафас ёнида турган бир аёл аюҳаннос солиб бақирарди:

— Ана келаяпти, ҳозир еб қўяди, вой дод!

Суҳбат тўхтади. Репортёрлар, хўжайинни қолдириб ўша томонга чопишди. Хўжайин ҳам зўр базўр одамларни ёриб қафас ёнига яқинлашишди. Ҳақиқатдан ҳам илон ётган жойидан қўзғалиб, қафаснинг бир чеккасидан ҳеч шошилмасдан қизча томон вишиллаб бормоқда эди.

Қизча бўлса қафаснинг бир чеккасида кўзларини жовдиратиб, илоннинг ҳар бир ҳаракатини кузатиб турарди. Қизиғи шундаки, қизчанинг юзида озгина бўлсада қўрқув аломати йўқ. У йўғон ва узун илоннинг гавдаси ўрмалаб келишига ҳайратлангансимон таажжубда турар, афтидан бунақа жониворни биринчи марта кўраётган бўлса ажаб эмас.

Салима бўлса, қафас чеккасида ўтириб, уёқ-буёққа назар ташлади. Қорни ўлгудек оч, қани энди бир бурда нон бўлса. Илоннинг қафасда ейдиган нарсалари кўп, одамлар илонга деб конфет, банан, олма ва бошқа нарсалар ташлашибди. Бирам ўшаларни егиси келаяптики, асло қўяберасиз. Анави зар қоғозга ўралган конфетдан кўзини узмайди, бунақа конфетни фақат бойларнинг болалари ейишади, уни Салима фақат юқори бозордаги қандолатчиларда кўрган, оғзини суви келиб ўтиб кетарди дўкон ёнидан. Ҳозир бўлса бу ерда сочилиб ётибди. Салима илоннинг кўзларига термулди, кулгандек туйилди унга, «Мен билан ўйнамоқчи» деб, кўнглидан ўтказди, қизча. «Ия, илон ҳам конфет ер эканда, болалар унга ташлашибди-ю шўрлик кўрмабди, кўзи ғалати жойлашган эканда» ўйлади қиз. Илон бўлса шу вақт кутилмаганда ғалати, вишиллаган овоз чиқариб, Салимага томон юра бошлади.

Мана энди ҳақиқий томоша бошланади. Ҳозир нимжон қизалоқни ўрайдида, нозик суякларини қирсиллатиб синдириб, ютиб юборади, масала тамом, шу билан қизча ҳам йўқ. Хўжайин ҳам полициячиларнинг оғзини мойлайди-ю, иш тугади, шундан сўнг ким илоннинг ичини ёриб ўтиради дейсиз. Қизчанинг ота-онаси даъвогар бўлмаса. Бу дунёда ҳақиқат осмонда, ҳамма нарса пул билан ўлчанади.

Шу боисдан ҳам хўжайиннинг умиди анави қуёнларнинг додини бериб юрган бўғма илонда, ҳозир уни ҳамма ташвишлардан халос этади, худо билан бўлса ўзи гаплашиб олади, бир иккита камбағалга садақа берадию, қутулади қўяди.

Кутилмаганда бир қизиқ ҳодиса рўй берди, қизалоқ турган жойидан чопиб бориб ерда ётган зарли конфетни олди-ю, қайтиб бориб қафас чеккасида турган илоннинг ёнига келиб конфетни унга тутди.

— Ма е, жуда ширин.

Илон бироз индамай турди, тилини чиқариб худди конфетни ялагандек бўлди, қиз бўлса қувониб кетиб илоннинг бошларини силай бошлади, жонивор бўлса узун гавдасини астагина йиғиб секингина кулча бўлиб олди, қиз қараса илон ўралиб олибди, кейин шартта илоннинг устига ўтирди-да, маза қилиб ҳалиги конфетни ея бошлади.

Одамлар ўртасида ғовир-ғувир бошланди, фотоаппаратлар тинмай шақур-шуқур қилар, сураткашлар ажиб воқеани бетўхтов суратга олишар, камералар ишларди. Кимдир қўлидаги муз қаймоқни қизга ташлади, аммо у қафаснинг бир чеккасига тушиб қолди. Қиз туриб, чопганча келиб муз қаймоқни олиб бориб, илоннинг оғзига тутди. Ўзича-ўзи ниманларнидир деб, илоннинг бошига уриб қўйди, кейин конфетни қўйиб муз қаймоқни ўзи ялаб-ялаб ея бошлади.

Томошабинлар ҳайратда. Ғовур-ғувур... Баъзилар кулар, баъзилар ёқасини ушлаб ажабланарди.

Хуллас ҳайвонот боғидан кун қорайгунча одам аримади, хуфтонга яқин томошабинлар мажбурий тарзда чиқарилиб, дарвозалар қулфланди.

Хўжайин воқеалардан ўзи ҳам ҳайрон эди. Бунинг оқибати нималарга олиб боради, яхшилик томонгами ёки ёмонликками, бунисини билмасди, ҳар ҳолда полициядан келишмади. Аммо эртага газеталарда роса шов-шув бўлади, анави камерада ёзиб олганларчи, ойнаи жаҳонда кўрсатишса борми, тамом эртага ҳайвонот боғини одам босади, ҳаммаёқни маҳкамлаш керак, эшик олдига бақувват йигитлардан бир нечтасини қўяди. Билетининг нархини икки баравар оширгани маъқул. Ўйлаб қараса, роса фойда тагида қоладиган бўлди, агар шу аҳвол бир-икки ой давом этса борми. Бу унга худонинг марҳамати бўлди, шекилли, у бўлса ўзини худо олдида гуноҳкор, деб юрибди.

Аммо бўғма илонга ишониб бўладими, қизалоқни кечаси ҳеч ким йўғида еб қўйса нима бўлади? Агар шундай фожиа рўй бериб илон қизалоқни ютиб юборса борми, унда иш чатоқ. Шунинг учун яхшиси илонга кўпроқ овқат бериш керак, қуёнлардан бирини ташлаб қўйган маъқул. Ахир бу қиз билан илон унга олам-олам бойлик келтириши мумкин. Хўжайин хонасидан чиқиб аста-секин қафас томон юрди, ҳаммаёқ жимжитлик, қафас олдига махсус қўйилган хизматчи ҳамма нарсадан бохабар бўлиб турибди, хўжайиннинг келаётганини кўриб чопганча ёнига келди.

— Соҳиб, қиз ухлади. — деди.

— Илончи? — сўради.

— У ҳам ухлагандай.

Хўжайин секин-аста қафасга яқинлашди, чироқнинг хира нурида илоннинг гавдаси йилтираб кўринарди. Синчковлаб қаради, илон бемалол кулча бўлиб ётибди. Қизалоқ бўлса унинг устида мукчайганча юмшоқ жойда маза қилиб ухламоқда эди. Хўжайин бу ажойиб воқеага қараб турди, ажиб бир ҳиссиёт бутун вужудини қамраб олгандай бўлди, илон унинг кўзига катта бойлик, битмас-туганмас хазинадек кўриниб кетди. Афсоналарда эшитганди, агар тушингда илон кўрсанг давлат келади деб, аммо ҳозир унинг кўз-ўнгида давлат намоён бўлаётганди...

Эртаси эрталабдан ҳайвонот боғини яна одам босди. Газеталар ўз ишини қилганди, ойнаи жаҳонда ҳам ҳамма нарса кўрсатилди. Хўжайиннинг мияси бунақа вақтда тез ишлайди. Расм оладиган, кинога тушириладиганларга алоҳида баҳо белгиланди. Илон ётган қафас атрофидаги бошқа қафаслар боғнинг чеккасига кўчирилди. Тумонат одам навбат билан бирин-кетин келишар, билетларнинг қимматлиги ҳам бу томошадан ҳеч кимни тўхтатиб қололмасди.

Бунинг устига Салима жуда қувноқ, ҳазилкаш, ўйинчи чиқиб қолди. Улар илон билан жуда апоқ-чапоқ бўлиб кетишди. Ўзи митти қиз бўлса ҳам, ҳеч нарсадан қўрқмас, илонни ҳар кўйга солар, гоҳо унинг устига чиқиб худди арқон устидан юрадиган дорбозлардек чопар, гоҳи қўлига бир чўптаёқчани олиб илонни савалаб кетар, илон бўлса унинг ҳамма озорларига чидарди. Мана қаранг, илон от вазифасини ҳам бажара бошлади. Салима илоннинг бўйнига миниб олиб, ҳадеб уни хачулаб ниқталарди, илон бўлса қафас ичида у ёқдан бу ёққа юрар, баъзан бошини кўтариб Салимани тепага кўтармоқчидек ҳаракат қиларди, шунда қиз илонга бақириб, «Вой пастга туш, бўйнингни кўтарма», деб уни ёткизарди.

Ҳайвонот боғининг хўжайини бу аҳволни кўриб, миясига яна ҳам кўпроқ пул ишлаш келди. Эртасигаёқ қафаснинг ёнига яна бир янги қафас қўйдирди. Магнитафон ўрнатди, унга яхши мусиқалар танлади, қафас ичига чиройли каравот қўйдирди. Яна бошқа анжомлар, қоптоқ, шар ва турли ўйинчоқлар олиб келди. Қизчага алоҳида арғимчоқ қилдириб берди. Хуллас қарабсизки, ишлар жуда жўнашиб кетди. Бундай вақтларда ақл ўргатадиган одамлар ҳам топилади, шаҳар ажойибхонасида ишлайдиган бир аёл келиб қизга илон билан муомала қилиш, уни ўйнатиш йўлларини ўргатди. Шундай қилиб, ҳайвонот боғидаги бўғма илон ва ажойиб жажжи қизалоқ ҳақидаги воқеа тиллардан-тилларга ўтиб юраберди.

Энди буёғини кўрсангиз, боғ хўжайиннинг пули кўпайиб, мамлакатдаги энг бадавлат одамлардан бирига айланди. Йилдан-йилга боғ обод бўла бошлади, қизча бўлса ўсиб, улғайиб ҳуснига-ҳусн қўшилиб кўп нарсаларга тушунадиган, одамлар билан гаплашиб, газета мухбирлари билан ҳатто суҳбат қила оладиган даражага етди. Илон бўлса қизга ниҳоятда ўрганиб, баъзан қиз ташқарига чиқиб у ёқ-бу ёқни айланиб келадиган бўлса, безовталанар, ўзини ҳар томонга ташлаб тўполон қиладиган одат чиқарди.

Йиллар ўтди, Салима ўн тўрт ёшга кирганда, унинг ҳаётида ўзгариш бўладиган бир воқеа юз берди. Унинг ажойиб рақсларини кўрган, қўшиқларини тинглаган бир жуда ҳам бадавлат одам қизга харидор бўлиб, хўжайинни қўярда-қўймай, катта пул эвазига сотиб олиб кетмоқчи бўлди. Аввалига боғ хўжайини бунга кўнмади, аммо харидор нархни борган сари кўтариб қизни ҳайвонот боғи билан бирга сотиб олишга ҳам қодир эканлигини айтди. Нима қилсин, жуда катта пул. Бунинг устига қизга берилаётган пул умрининг охиригача етади. Ҳайвонот боғини ўз ихтиёрида қолдирди-ю, аммо катта пул эвазига Салимани сотишга қарор қилди...

Салима кетди, аммо бўғма илон қолди. Қиз қафасга бошқа қайтиб келмади. Илон бир-икки соатга чидаш берди. Кейин безовта бўлиб қафас ичида тўлғаниб, ўзини у ёқбу ёққа уриб безовталана бошлади. Қафаснинг у бошидан бу бошига чопа бошлади, кечга бориб энди ўзини тута олмай, қандайдир бўғиқ нидо чиқариб ҳаммаёққа ўзини уриб даҳшат сола бошлади.

Хўжайин ҳамма ишини битирди-ю, қўрқиб уйига жўнаб қолди. Афтидан юраги бир нарсани ҳис этганди, шунинг учун ҳам кўрмай ҳам, куймай ҳам деб иссиғида жуфтакни ростлади. Ҳаммадан ҳам илонга қаровчи ходимга қийин бўлди, илон шундай даҳшат билан ўзини қафаснинг чеккасига урар эдики, гўё ҳаммаёқ қасирлаб остин-устин бўлиб кетадигандай. Хуллас кечаси билан ҳайвонот боғида тинчлик бўлмади, ҳайвонлар ҳам, қушлар ҳам безовта эди...

Азонга яқин ҳаммаёқ тинчиб қолди, гўё сув қуйгандек.

Эрталаб хўжайин келди. Қафаснинг бир чеккаси бузилган, қон излари ҳайвонот боғининг орқа деворига қадар борган. Илон қайгадир ғойиб бўлибди. Қидир-қидирлар ҳеч қандай натижа бермади. Афтидан илон қайгадир қизни излаб кетган бўлса ажаб эмас...

Ён дафтаримга битилиб қолган ҳикоят ана шу. Лекин ҳақ гапни айтиб қўяй, мен фақат эшитганимнигина хатга солдим. Лекин бу воқеа кишини ажиб хаёлларга олиб боради. Қизиқ шундай ваҳший илоннинг раҳм-шафқат билан меҳрини қозонган нарса нима? Қизалоқнинг аянчли ночор аҳволими? Ёки Салиманинг меҳр-муҳаббати, дадиллигимикан, ё бўлмаса инсон билан табиат яратган жонзот ўртасидаги ўзаро яқинликмикан, «Яхши гап билан илон ҳам инидан чиқади», демиш донолар. Бу гап бежиз айтилмаган. Сўз ва самимият душманни ҳам дўст қилур, бу ҳақиқат. Ўрмондаги шерга тегмасангиз, у ҳам сизга ёмонлик раво кўрмай ўз йўлига кетаверади. Лекин моҳият ана шунда бўлса керак. Ахир инсон яхшилик учун туғилган-ку! Инсонда ҳам, жонзотда ҳам қалб, меҳр бор, шундан ажралмайлик азизлар!

ТВ

12 ДЕКАБРЬ — ЧОРШАНБА

● ЎзТВ I

11.25 Кўрсатувлар тартиби. 11.30 «Табиатни асрайлик». Кинопрограмма. 12.30 Такрорий фильмлар экрани. «Бузоқ йили». Бадиий фильм (А. Довженко номли киностудия).

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби. 18.05 Янгиликлар. 18.10 «Елғончи миттивой». Мультфильм. 18.20 Болалар учун. «Қувноқлар даврасида». 18.50 Амалий давра суҳбати. 19.30 «Ахборот» (рус тилида). 19.50 «Гастролдан кейинги концерт». Мусиқий кўрсатув. 20.30 «Ахборот». 20.50 Ориф Одилхонов шеърлари билан айтиладиган қўшиқлар. 21.30 Москва. «Вақт». 22.00 «Гулзорим гўзал». Ҳабибий таваллудининг 100 йиллигига бағишланган мусиқий кўрсатув. 23.00 «Жабрланувчиларнинг даъвоси йўқ». Бадиий фильм («Қозоқфильм»). 00.35 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

19.00 Кўрсатувлар тартиби. 19.05 П. И. Чайковскийнинг 150 йиллигига бағишланган Бутуниттифоқ балет фестивали. 20.00 «Тошкент» хабарлари. 20.10 «Мурувват». 21.00 «Меросхўр». Телефильм.

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Вақт». 22.00 XII чақириқ Тожикистон ССЖ Олий Кенгашининг тўртинчи сессиясида. 23.00 «Эллик учинчи йилнинг совуқ ёзи». Бадиий фильм.

● МТ I

7.00 «120 минут». 9.00 «Шантаж». Беш серияли телевизион бадиий фильм премьераси. 3 ва 4-сериялар. 11.45 Хоккей. Ўртоқлик учрашуви. «Монреаль Канадиенс» (Канада) — «Химик» (Воскресенск) 2 ва 3-даврлар. Канададан кўрсатилади. 13.00 «Вақт». 13.40 Футбол. УЕФА кубоги 1/8 финал. «Монако» (Франция) — «Торпедо» (Москва). Франциядан кўрсатилади.

* * *

17.10 «Домас» (Кения) ашула ва рақс дастасининг концерти. 17.40 Болалар соати (инглиз тили дарси билан). 18.40 «Чили ва биз». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси. 20.10 «Шантаж». Беш серияли телевизион бадиий фильм премьераси. 4-серия. 21.30 «Вақт». 22.00 Коллаж. 22.05 «Александр Вертинский: мен уйимга қайтдим». 23.35 «Олам кинокамера кўзгусида». 00.35 «ТСН».

● МТ II

9.00 Эрталабки бадантарбия машқлари.

Ўқув программаси

9.15 «Леннаучфильм» киностудиясининг фильмлари. «Давр билан юзма-юз». 9.35, 10.35 Информатика ва ҳисоблаш техникаси асослари. Бейсик нимага қодир? 10.05 Немис тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун. 11.05 Немис тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун. 11.35, 12.35 Адабиёт. 7-синф. Н. А. Некрасов. «Аёз бобо». 12.05 Ҳужжатли фильм. 13.05 «Тирик мурдалар шаҳри». Ҳужжатли фильм премьераси («Беларусьфильм») 13.25 Такрорий телефильмлар сеанси. «Дала ҳовли воқеалари». 6-серия — «Энг қизғин кунлар». 17.25 Л. Бернстайн. «Вестсайд воқеаси» мюзиклидан симфоник рақслар. 17.55 «Биз билан бирга, худди биздек, биздан ҳам яхшироқ бажар». 18.55 Коллаж. 19.00 «Вақт» (сурдо таржимаси билан). 19.30 Фольклор жамоаларининг концерти. 19.50 «Айбсиз айбдорлар». Телевизион ҳужжатли фильм (Ростов-Дон). 20.10 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Каттакон Ух». Мультфильм. 20.25 «Америкадан мактублар». 1-кўрсатув. 21.25 «Бизнинг фондимиздан». С. Франк. Ре минор симфонияси. 22.05 Информацион программа. 00.05 ССЖИ Олий Кенгашининг сессиясида.

«Ёш ленинчи» таҳририяти жамоаси рўзноманинг масъул котиби Муҳаммадзайниддин Рихсиевга отаси **Иброҳим РИХСИВОЙ** ўғли вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

Муҳаррир Жаббор РАЗЗОҚОВ.

«Ёш ленинчи»

«Молодой ленинец» орган ЦК ЛКСМ Узбекистана
Издаётся на узбекском языке.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, ТОШКЕНТ ЛЕНИНГРАД КЎЧАСИ, 32-УЙ.
ТЕЛЕФОНЛАР:
ҚАБУЛХОНА 32-56-58.
ХАТЛАР БЎЛИМИ 32-54-65.
ИНДЕКС: 64607.
513500 НУСХАДА ЧОП ЭТИЛАДИ.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси.
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Д. — 28631.